

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Kan kirken være den signifikante andre?

Med grunnlag i ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser.

Kirsten M. B. S. Finch

Veileder

Førsteamanuensis Tormod Kleiven

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, våren 2013

AVH501: Avhandling (60 ECTS)

Master i Diakoni

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	5
1.1 LØVETANNBARN OG DEN ENE	5
1.2 HOVEDPROBLEMSTILLING OG BEGRUNNELSE	6
1.2.1 Delproblemstillinger	7
1.3 BEGREPSAVKLARINGER	8
1.4 FORSKNINGSLITTERATUR	9
1.5 MATERIALE	10
1.6 METODE	12
1.7 STRUKTUR	14
1.8 MÅLSETTING	14
2. UNGDOM I ROLLEN SOM PÅRØRENDE	16
2.1 UTVIKLING, PÅVIRKNING OG FORSTYRRELSER	17
2.1.1 Utviklingspsykologi	17
2.1.2 Ungdomsalderen	19
2.1.3 Ungdomsalderens identitetsdannelse	23
2.1.4 Omsorgssvikt	24
2.1.5 Oppsummering	26
2.2 ANALYSE	26
2.2.1 Ungdommene forteller	27
2.2.2 Oppsummering	39
2.3 UNGDOMMENES BEHOV	39
2.3.1 Tillit	40
2.3.2 Bearbeidelse	40
2.3.3 Omsorg	41
2.3.4 Oppsummering	42
3. DEN SIGNIFIKANTE ANDRE OG KIRKEN	44
3.1 DEN SIGNIFIKANTE ANDRE	45
3.1.1 Resiliens	45
3.1.2 Kjennetegn	46
3.1.3 Oppsummering	47
3.2 HVA ER KIRKEN?	47
3.2.1 Bibelen og bekjennesskriftene	48
3.2.2 Den norske kirke	49
3.2.3 Oppsummering	53
3.3 FELLESKAP	54

3.3.1 Koinonia.....	54
3.3.2 Det dobbelte aspekt.....	56
3.3.3 Oppsummering.....	57
3.4 HVA SKAL TIL FOR AT KIRKEN KAN VÆRE EN SIGNIFIKANTE ANDRE?	58
3.4.1 Må den signifikante andre være én person?	58
3.4.2 Ligger det i kirkens vesen ”å se”?.....	58
3.4.3 Gjør familiemetaforen det enklere å tenke om kirken som en signifikante andre?	59
3.4.4 Gjelder det utvidede fellesskapet hele kirken?.....	59
3.4.5 Oppsummering.....	60
4. DRØFTINGSKAPITTEL	61
4.1 HOVEDPROBLEMSTILLING	61
4.2 Å VÆRE EN SIGNIFIKANTE ANDRE	61
4.2.1 Den signifikante andre og kirkens familiemetafor.....	61
4.2.2 Signifikante for hvem?	62
4.3 UNGDOMMENES BEHOV	63
4.3.1 Tillit.....	63
4.3.2 Bearbeidelse.....	66
4.3.3 Omsorg.....	68
4.4 KONKLUSJON	71
4.5 KLARER KIRKEN Å LEVE OPP TIL SINE VISJONER?	73
5. LITTERATURLISTE	74
5.1 BØKER.....	74
5.2 NETTSTEDER.....	76

1. Innledning

1.1 Løvetannbarna og den ene

Barn og unges mestrings- og overlevelsessevne har i lang tid fascinert meg. Dette handler om hvordan unge mennesker takler livet selv om mye går mot dem. Jeg har latt meg imponere av de berømte løvetannbarna som vokser opp, gjennom og ut av de mest grufulle omgivelser. De som klarer seg bra – tross at verden lenge har gått imot dem. Det er fascinerende hvordan de kan utvikle en omfattende omsorgsevne og en forståelse og innsikt som ofte ligger langt over deres eget alders- og modningsnivå. Disse unge menneskene som store deler av livet har strevd med hverdagen – men som til slutt viser at de klarer seg godt. Løvetannbarna som vokser opp og gjennom de tøffeste vilkårene. Før trodde man at disse barna hadde et spesielt gen eller en spesiell utrustning som gjorde at de klarte å leve opp og klare seg tross enorme utfordringer. Men det skal vise seg å være ett fellestrekk som går igjen hos svært mange av disse løvetannbarna; de har hatt én person som både så og brydde seg om dem.¹ De har hatt én viktig og betydningsfull voksenperson som har brydd seg, sett dem og støttet dem gjennom oppveksten. De har hatt noen som har gitt dem den nære opplevelsen av å bety noe. En person som har gitt dem omsorg der de nærmeste omsorgspersonene ikke har klart å gi dem det.

Unicef innleder sin kampanje om ”Den ene” med disse ordene: ”Mange barn i Norge opplever at foreldrene deres, av ulike grunner, ikke er tilstrekkelig tilstede i livene deres, og vokser dermed opp i en tøff hverdag. Disse barna trenger at andre voksne ser dem og bryr seg.”² Unicef og deres samarbeidspartnere slår med denne kampanjen et slag for at man skal bry seg om barn og unge som ikke har det så lett. Denne kampanjen har vokst fram av det faktumet at løvetannbarna trenger lys for å vokse. De trenger den ene som ser dem, støtter dem og bryr seg om dem. Det skal ikke så mye til for å gjøre en forskjell. Og den lille forskjellen kan bety veldig mye for disse barna.

I denne masteravhandlingen ønsker jeg å skrive om unge mennesker som vokser opp mens de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser. Jeg ønsker å rette søkelyset på hvordan disse ungdommene tilpasser seg til hvordan verden har presentert seg for dem, og på hvilke behov disse ungdommene har som ikke blir møtt. Hvis det disse ungdommene trenger for å kunne klare seg er noen som ser dem, er det da noe å hente hos kirken? Er det mulig å tenke ”den ene” som noe annet enn en person? Kan kirkens vesen eller fellesskap ha noe i seg som gjør at den signifikante andres funksjon kan bli ivaretatt av og

¹ Skagestad, T. (2008), 7f; Unicef

² Unicef

gjennom dette? Dette er spørsmål som jeg vil ta for meg gjennom de ulike delene av denne masteravhandlingen.

1.2 Hovedproblemstilling og begrunnelse

Sentralt i den kristne tro står inkarnasjonen. Gud som ble menneske av kjøtt og blod. Det at Gud ble menneske, gjennom at Jesus Kristus kom ned på jorden, gir et bilde av en Gud som ønsker et forhold til menneskene. Og det viser at Gud er mye større enn det menneskene noen gang kan fatte. I noen religioner kunne det at Gud ble menneske bli sett på som noe nedverdiggende. I kristendommen har dette motsatt effekt; det gjør Gud større og gir Gud egenskapen av både å være konkret og å være evigvarende. Dette viser seg henholdsvis gjennom at Gud ble menneske på jorden i Jesus Kristus, å være den himmelske Faderen som alt springer ut fra og gjennom Den Hellige Ånd som fremdeles virker på jorden. Det er denne treenige Gud som Den norske kirke bekjenner, misjonerer og tror på. Og det er denne Gud de kristne har som forbilde og strekker seg etter. Den norske kirke er både opptatt av å være et sted der tro kan deles, men også å kunne være et sted der forskjellige mennesker kan komme sammen for fellesskapet. Kirken er bærer av et fellesskap med gode verdier og intensjoner. I dette fellesskapet ligger også intensjonen om at alle skal føle seg sett og verdsatt. Med den treenige Gud som forbilde og et godt fellesskap, er det da mulig at kirken kan utgjøre en forskjell for ungdommer som lever i en pårørenderolle? Med utgangspunkt i et ønske om å undersøke hvordan kirken kan bidra til at ungdommer i en viss livssituasjon og setting kan føle seg sett av kirken, er problemstillingen for denne masteravhandlingen som følger:

Hvordan kan kirken være den signifikante andre for ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser?

Bakgrunnen for valg av målgruppe i denne problemstillingen er det tidligere påpekte fokuset samfunnet de senere årene har rettet mot barn og unge som lever i rollen som pårørende til foreldre med psykiske lidelser. Forskningen omkring dette temaet har gått på hvilken påvirkning denne rollen kan ha for den generelle utviklingen, hvilken innvirkning det kan ha for utviklingen av psykiske lidelser hos et menneske og hva som skal til for å minske denne påvirkningen.³ Begreper som ”den ene” og ”den signifikante andre” sier noe om hva som har blitt resultatet av denne forskningen. Det er viktig med en voksenperson som ser, bryr seg og

³ Almvik, A. og B. Ytterhus (2004), 9-17

støtter gjennom oppveksten. Det denne masteravhandlingen søker å undersøke er om det er mulig å tenke seg kirken inn i denne rollen som en signifikante andre. For å på best mulig måte kunne besvare hovedproblemstillingen, har jeg valgt å konkretisere og formulere to delproblemstillinger.

1.2.1 Delproblemstillinger

Å være ungdom handler om den livsperioden der en skal skape og danne sin egen identitet. Det er perioden da en skal løsrive seg fra foreldre, speile seg i den jevnaldrende gruppen og utvikle sin egen identitet. Av den grunn sentrerer den første delproblemstillingen seg rundt den psykologiske normalutviklingen til ungdom. De narrative fortellingene og eksemplene jeg bruker er ikke et uttrykk for en universell stemme om hvordan alle ungdom i rollen som pårørende til foreldre med psykiske lidelser utvikler seg, men er mer enkeltfortellinger om hvordan en slik pårørenderolle kan påvirke den psykologiske utviklingen for enkeltmennesker. For å belyse og analysere den første delproblemstillingen tar jeg i bruk både utviklingspsykologi og teori rundt omsorgssvikt i forhold til tre narrative fortellinger om oppvekst i en pårørenderolle ovenfor foreldre med psykiske lidelser. Den første delproblemstillingen er:

Hvordan kan hjemmesituasjonen påvirke normalutviklingen til ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser?

Med et slikt spørsmål er det naturlig å både komme inn på tematikk som identitet, omsorg og tillit. I forlengelsen av dette, vil den andre delproblemstillingen være utgangspunkt for å undersøke hvordan kirken kan tenkes å ha en betydelig størrelse i form av å være den signifikante andre for slike ungdommer. Den andre delproblemstillingen er dermed som følger;

Hvordan er forholdet mellom kirken og begrepet ”den signifikante andre”?

Den signifikante andre er i alle sammenhenger omtalt som en voksenperson, som støtter, hjelper og ser. Her søker masteravhandlingen å se om det går an å tenke om kirken som en signifikante andre. Har kirkens vesen eller fellesskap noe i seg som gjør at det er gyldig å tenke at dette kan representere en slags signifikante andre? Videre i masteravhandlingen

ønsker jeg å bruke det jeg har sett av sammenhenger mellom ungdommers egen erfaring av rollen som pårørende og hvordan dette har påvirket deres psykologiske utvikling i forhold til å se på hvilket behov de har og hva slags støtte de trenger. Og evt. om disse behovene kan bli møtt av kirken på noen måte.

1.3 Begrepsavklaringer

For å kunne danne et felles utgangspunkt å forstå teksten ut i fra, kan det være tjenlig å avklare noen begreper som denne masteravhandlingen vil benytte seg av. Jeg har valgt å definere begrepene *den signifikante andre*, *ungdom*, *pårørende* og *psykiske lidelser* fordi disse er sentrale i masteravhandlingens tema og problemstilling.

Den signifikante andre

Begrepet *den signifikante andre* henviser til en betydningsfull omsorgsperson, som gjerne har vært der i oppveksten til en person som ett tillegg til de biologiske foreldrene. Denne signifikante andre kan være en litt fjernere slektning, en fritidsaktivitetsleder eller en lærer. Kjennetegnene til den signifikante andre er at den ser, bekrefter og anerkjenner. Den støtter og bidrar til et sunt og virkelig verdensbilde for barn og unge som vokser opp med omsorgspersoner som ikke klarer å gi dem dette.⁴

Ungdom

I denne masteravhandlingen brukes begrepet *ungdom* om tenåringer i aldersgruppen 13 til 19 år.

Pårørende

Å være *pårørende* handler om å være oppnevnt som eller å være en av de nærmeste personene til en syk person. Dette begrepet brukes ofte og gjerne ukritisk innenfor helsesektoren. Da handler det gjerne om hvem som har krav og rett på informasjon om den syke personen. Begrepet *pårørende* vil i denne masteravhandlingen handle om å være barn av en psykisk syk forelder.

⁴ For en grundigere redegjørelse av dette begrepet, se kap 3.1

Psykiske lidelser

Begrepet *psykiske lidelser* er et samlebegrep som spenner over mange forskjellige lidelser, som igjen uttrykker seg på mange forskjellige måter. I denne masteravhandlingen er det ikke rom for å gjøre rede for alle disse forskjellige uttrykksmåtene, men begrepet brukes som en fellesnevner for psykisk sykdom som påvirker hvordan et menneske fungerer i hverdagen. Begrepet brukes i det følgende sammen med uttrykket *pårørende* for å vise til fellesnevnerne i hva slags påkjenning disse står under.

1.4 Forskningslitteratur

Siden 2000-tallet er det blitt utgitt en del bøker og artikler for å belyse temaet barn og unge som pårørende til foreldre med langtidssykdom. Innunder her kommer også pårørende til psykisk sykdom. En samling og gjennomgåelse av forskningen gjort på denne gruppen med pårørende ble allerede i 2004 utgitt av NTNU: *Ualminnelig alminnelighet: barn og unges hverdagsliv når mor har psykiske vansker* skrevet av Arve Almvik og Borgunn Ytterhus. Her både kategoriseres studiene og kort redegjøres det for hva de ulike studiene går ut på. Videre har blant annet bøker som *Se meg! Å vokse opp med syke foreldre* (2008) av Tove Skagestad og *Barns møte med psykiske lidelser: en datters historie* (2009) av Grete Lillian Moen, samt generelt mer oppmerksomhet rundt barn og unge som er pårørende til foreldre med psykisk sykdom, gjort at det i 2009 ble foreslått endringer i både helsepersonelloven og lov om spesialisthelsetjenesten. Fra 1. januar 2010 trådte disse endringene i kraft.⁵ Etter endringene i lovverket har det blitt mer bevissthet og oppmerksomhet rundt barn og unge som pårørende, og derav også et behov for å vite noe om denne gruppens omfang, behov og konsekvenser. Helsedirektoratets rundskriv om *Barn som pårørende* omhandler de nye lovendringene, og kommentarer til hvordan disse skal etterleves i praksis. Det sies også litt om hvilke konsekvenser det kan ha hvis man ikke oppdager eller følger opp unge pårørende på en god måte. En mer utfyllende og statistisk omfattende rapport utga Folkehelseinstituttet i juni 2011: *Barn av foreldre med psykiske lidelser eller alkoholmisbruk: omfang og konsekvenser* skrevet av Fartein Ask Torvik og Kamilla Rognmo. Her tar de for seg systematiske beregninger av konsekvenser og omfang i en norsk kontekst, og gjør dermed den første kartleggingen av hvor stor denne gruppen faktisk er og hvordan den påvirker det norske samfunnet.

En av fellesnevnerne i forebyggingen av psykiske lidelser hos barn og unge som har vært pårørende til foreldre med psykiske lidelser er en trygg voksenperson som har sett og

⁵ Helsedirektoratet (2010), 1

støttet barnet. Begrepet ”den signifikante andre” har fått et oppsving, og har blitt brukt i flere sammenhenger der det er snakk om barn og unge som pårørende. Sheila Alnes sin masteroppgave *Signifikante andre. Et eksplorerende kildestudie av resiliensfremmende relasjoner og muligheter for operasjonalisering av denne beskyttende faktoren* fra 2005 har blant annet dette aspektet med. Hun undersøker hvordan relasjonen til en signifikante andre kan være resiliensfremmende, og om dette kan bli operasjonalisert gjennom en organisasjon. Også UNICEF sin kampanje med ”Den ene” spiller ut fra oppdagelsen av viktigheten ved å ha gode og trygge voksenpersoner som ser barn og unge som strever i hverdagen.

1.5 Materiale

Innenfor dette feltet finnes det i hovedsak fem forskjellige typer studier som på hver sin måte har søkt å avdekke kunnskap; avviksstudier, reviewstudier, studier hvor hjelpetilbudet kartlegges, retrospektive hverdagsstudier og perspektive hverdagsstudier.⁶ Det er i denne masteravhandlingen valgt å bruke en blanding av retrospektive og perspektive hverdagsstudier. Det empiriske materialet er narrative fortellinger som er skrevet ned av ungdom som ser tilbake på en oppvekst med en psykisk syk forelder, samtidig som denne oppveksten og tidsperioden ikke er helt over enda. Materialet er hentet fra nettsiden www.morild.org. Dette er et nettsted for de som har en mor eller far med psykiske problemer. Ansvarlige for nettsiden er Sørlandet sykehus, avdeling for barn og unges psykiske helse, samtidig som Kristiansand kommune og Stiftelsen Helse og rehabilitering bidrar til driften. Her kan man finne info om forskjellige psykiske lidelser, stille spørsmål og få svar, samt delta i et forum eller anonymt skrive inn sin historie. På Morild ligger det over 200 fortellinger, og de eldste fortellingene er datert til 2005. Fortellingene varierer i størrelse og innhold, og vitner om mange forskjellige liv. Felles for dem alle er at de er anonymisert og at det stort sett er barn eller unge som har skrevet inn. De tre fortellingene som her er valgt er plukket ut etter tre kriterier; datering, alder og at de er pårørende til kun psykisk syke foreldre. Samfunnet endrer seg raskt, og fokuset på barn og unge som pårørende har økt de siste årene (jmf. Kap. 2, endringen av helsepersonelloven og spesialisthelsetjenesteloven i 2010). Derfor er dateringen et naturlig kriterium. Jeg valgte å ikke gå lenger tilbake enn 2010. Alderskriteriet handlet om at det måtte være en fortelling skrevet av en ungdom mellom 13 og 19 år, dette kommer som følge av definisjonen av ungdom og denne masteravhandlingens begrensning. Selv om Morild i utgangspunktet er en side for de som har en mor eller far med psykiske

⁶ Almvik, A. og B. Ytterhus (2004), 9

problemer er det flere som har skrevet inn fortellinger om hvordan det er å leve med psykiske problemer i familien, der de forteller om både foreldre og søsken som har en psykisk lidelse. Her er det igjen masteravhandlingens rammer som har begrenset utvalget av fortellinger som kunne være aktuelle. Det var tre fortellinger som oppfylte disse kriteriene:

”15.11.10”

”23.05.11”

”17.12.10”

Alle de tre fortellingene har enda en fellesnevner; de er alle skrevet av jenter som er pårørende til en psykisk syk mor. Dette begrenser masteravhandlingen i forhold til dens gyldighet ovenfor et kjønnsperspektiv, og dette vil derfor ikke bli gjenstand for videre redegjørelse eller drøfting.

For å kunne analysere og si noe om påvirkningen av rollen som pårørende for disse ungdommene har jeg valgt å redegjøre for både utviklingsteori og omsorgssvikt. Blant utviklingsteorier har jeg valgt i all hovedsak å kun presentere Erik H. Erikson sin teori fra boken *Barndommen og samfunnet* (2000). Bakgrunnen for valget av denne boken og teorien er både for å ha den som grunnlag for å si noen om den psykologiske normalutviklingen hos ungdommer, men også en opplevelse av at Eriksons teori både er helhetlig og at den har en omfattende del om ungdomstiden. For utfyllende og kontekstualisert redegjørelse av ungdomsstadiet brukes Willy Aagre sin bok *Ungdomskunnskap* (2003). Til å belyse temaet omsorgssvikt brukes primært boken *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar* (1991) skrevet av Kari Killén. Valget av teori om nettopp omsorgssvikt kan fortolkes dit hen at jeg forutsetter noe negativt i disse ungdommene sin utvikling, men fagstoffet på dette temaet tjener til å belyse hva som kan skje psykologisk når normalutviklingen ikke blir fulgt som resultat av at foreldrene ikke er tilstrekkelig tilstede for barna sine. Killén sin bok utgjør i dette grunnlaget for redegjørelsen av omsorgssvikt. Bakgrunnen for valget av denne boken er at den utførlig og grundig gir en god oversikt over temaet omsorgssvikt i en norsk kontekst. Dette er med tanke på at vi lever i den velutviklede velferdsstaten som Norge har blitt, og videre på hvilket ansvar og oppgaver som automatisk overlates til helsesektoren og det offentlige.

For videre å kunne si noe om kirken som den signifikante andre følger en redegjørelse av signifikante andre-begrepet, før Den norske kirkes visjonsdokument for perioden 2009-2014, Kirkemøteuttalelsen ”Den norske kirkes identitet og oppdrag” fra 2004 og Plan for diakoni (2008) blir behandlet og analysert ut ifra hvordan Den norske kirke selv ønsker å

framstå. Nettopp disse dokumentene er valgt fordi de sier noe om hva kirken er og hvor identiteten til kirken er festet. Sammen med disse dokumentene blir også enkelte skriftsteder fra Bibelen og fra bekjennesskriftene gjennomgått for å få et bredere blikk på hva kirken er begrunnet i. I forhold til det bredere blikket på hva kirken er har jeg valgt å hovedsakelig bruke Harald Hegstad sin bok *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien* (2009) og Ola Tjørhom sin bok *Troen – Kirkens mor. Et økumenisk bidrag til en luthersk ekklesiologi*. (1999), på grunn av deres grunnleggende communio-perspektiv.

1.6 Metode

Denne masteravhandlingen er skrevet i skjæringspunktet mellom psykologi og teologi. Den handler om hvordan kirken kan være en signifikant andre for ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser og er basert på både en narrativ analyse av pårønderollen og et litteraturstudie av kirkens vesen og identitet. Det er de 3 ungdommenes narrative fortellinger som er gjenstand for analysen, mens litteraturstudiet tar utgangspunkt i både generelle skrifter om hva det vil si å være kirke og kirkens egne dokumenter.

Den første delproblemstillingen er av slik art at jeg finner en kvalitativ metodologisk tilnærming gjennom en narrativ analyse å være den beste fremgangsmåten for å gi dybdekunnskap om det emnet jeg ønsker å beskrive. For å kunne undersøke hvordan pårønderollen påvirker ungdommers hverdagslige liv og psykologiske utvikling, virket det essensielt å komme i kontakt med ungdom som har denne typen erfaring. Siden masteravhandlingen både er begrenset i tid og ressurser og at jeg ville ha tak i relativt nytt materiale ble nettsider som samler erfaringen til denne typen ungdom en naturlig kilde for det empiriske materialet. Her kom naturlig nok spørsmål om validitet og reliabilitet opp. Valget i å hente det empiriske materialet fra nettsiden www.morild.org er begrunnet ut fra at både formålet og redaktørene av siden blir presentert åpent og redelig, og at nettsiden delvis er finansiert av statens helsesektor. Selv om de narrative fortellingene er hentet fra den kanskje minst sikre delen av nettsiden, så tilsier anonymiseringen og det at fortellingene går gjennom en redaktør og moderator at dette er et troverdig nok materiale til å brukes. Erfaringen fra dette empiriske materialet vil ikke kunne generaliseres eller gi grunnlag for noen kvantitative konklusjoner, formålet er heller at de viser tre enkeltstående historier om hvordan påvirkning i pårønderollen kan være. De er i så måte eksempelfortellinger som i møte med utviklingsteori og teori om omsorgssvikt kan vise hvordan hjemmesituasjonen og normalutviklingen kan bli påvirket av en rolle som pårørende til foreldre med psykiske

lidelser. Jeg bruker en narrativ beretningsanalyse for forstå og analysere de tre fortellingene. Fortellingene analyseres her kun i lys av utviklingsteori og teori om omsorgssvikt, og gir ikke verken kritikk eller korrigerende innspill til teoriene. For å finne meningsinnholdet i det empiriske materialet brukte jeg et fenomenologisk design. Det egner seg spesielt for å analysere meningsinnhold; hvor målet nemlig er at ”forskeren leser datamaterialet *fortolkende* og ønsker å forstå den dypere *meningen* med folks tanker.”⁷ Fremgangsmåten består av fire steg: (1) helhetsinntrykket, (2) koding og kategorisering, (3) kondensering og (4) sammenfatning.⁸

Til den andre problemstillingen anvender jeg litteraturstudier knyttet til teori innen fagfeltene psykologi og teologi, samt kirkelige visjons- og strategidokumenter. Disse blir analysert og gjennomgår et hermeneutisk arbeid i lys av hovedproblemstillingen. Delproblemstillingen tar her for seg kirken sitt forhold til begrepet ”den signifikante andre”. For å kunne besvare dette har det vært viktig å både se på litteratur om ”den signifikante andre”, kirken generelt og enkelte dokumenter hvor kirken selv sier noe om hvordan den vil framstå og hvordan den begrunner akkurat dette. Faglitteratur om begrepet ”den signifikante andre” er hensiktsmessig plassert først i kapittelet, slik at kirken kan sees i forhold til dette. Enkelte tekster fra Bibelen og bekjennelsesskriftene blir så tatt fram og belyst for å se hvordan kirken generelt kan begrunne sitt vesen og identitet. Deretter var det viktig å hente og analysere noen tekster fra Den norske kirke selv. Her har grepet om å bruke litteratur der kirken selv sier noe om hvordan den vil framstå, vært viktig i fraværet av et empirisk materiale som sier noe om hvordan kirken faktisk er. Dette gjør også at det i drøftingsdelen av masteravhandlingen går an å si noe om i hvilken retning kirken evt. må strekke seg for å møte behovene til ungdom i pårønderollen. Valget av hvilke av Den norske kirkes dokumenter som skulle bli belyst og analysert har gått på både tidsaktualitet og tema.

Helt til slutt i masteravhandlingen samles de to foregående kapitlene og underproblemstillingene i et kapittel som søker å svare på hovedproblemstillingen. Her drøftes kirken som en signifikante andre opp mot ungdom som har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser og deres behov for støtte og hjelp.

⁷ Johannessen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen (2010), 173

⁸ Johannessen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen (2010), 173

1.7 Struktur

I denne masteravhandlingen vil fokuset være på å løfte frem psykologisk kunnskap for å belyse hvordan pårønderrollen for ungdom kan påvirke deres psykologiske utvikling, og hvilke muligheter det ligger i enkelte teologiske perspektiver på kirken for at disse ungdommene kan oppleve den som en signifikante andre.

Jeg har valgt å dele masteravhandlingen i to hoveddeler. Den første delen – kapittel 2 – er bygget opp som en oppgave i seg selv; den begynner med teori om utviklingspsykologi og omsorgssvikt, før disse teoriene settes inn i en empirisk virkelighet gjennom tre narrative fortellinger. Resultatet av dette er en beretningsanalyse av de empiriske fortellingene. At det kommer noe teori i begynnelsen av dette kapitlet kommer av behovet for å ha noe å se og analysere fortellingene ut ifra. Teorien gir i så måte en viktig tolkningsramme og –nøkkel til å se empirien mot. Etersom det empiriske materialet er eksempelfortellinger på hvordan pårønderrollen kan påvirke hjemmesituasjonen og normalutviklingen, vil ikke teorien bli kritisert av empirien. At empirien ikke alltid samsvarer med teorien vil dermed bli sett på som avvik fra normalutviklingen heller enn å skulle korrigere eller kritisere den helhetlige teorien i seg selv.

Den andre delen – kapittel 3 – konsentrerer seg mer om den signifikante andre og hva kirken er. Her blir begrepet ”den signifikante andre” redegjort både i forhold til resiliens og generelle kjennetegn. Deretter følger en redegjørelse av kirken – først ut fra et mer generelt perspektiv fra Bibelen og bekjennelsesskriftene, så ut fra Den norske kirkes egne dokumenter og til slutt ut fra koinonia-begrepet. Helt til slutt i kapitlet klargjøres noen premisser for at kirken skal kunne sees på som en signifikante andre. Grunnen til at begrepet ”den signifikante andre” blir behandlet først i dette kapitlet er for å danne et grunnlag og en kontekst å se kirken ut fra. Når kirken så blir behandlet gjennom tre forskjellige aspekt blir det enklere å se om disse to størrelsene kan passe sammen på noen måte, og eventuelt hvilke utfordringer som ligger i å skulle se dem sammen.

Avslutningsvis i masteravhandlingen kommer et drøftingskapittel – kapittel 4 – som søker å se de to foregående kapitlene i sammenheng. Her settes funnene fra analysen i kapittel 2 sammen med teorien og premissene fra kapittel 3.

1.8 Målsetting

Målsettingen med å skrive en masteravhandling om ungdom i rollen som pårørende til foreldre med psykiske lidelser er todelt. Et mål er å gi en stemme til disse ungdommene og å

belyse dette temaet på en ordentlig måte slik at det kanskje blir enklere og mer legitimt å snakke om denne rollen, og hva man evt. strever med i den. Det andre målet er å prøve å se om kirken har noe å tilby disse ungdommene. Ligger det i kirkens vesen og identitet å kunne fungere som en signifikante andre i forhold til ungdommer som strever? Kan kirken tilby støtte som kan utgjøre en forskjell i disse ungdommenes liv eller kan den signifikante andre være kun én person?

2. Ungdom i rollen som pårørende

I 2010 trådte en endret helsepersonellov og lov om spesialisthelsetjenesten i kraft.⁹ Disse lovendringene sier noe om hvilke rettigheter mindreårige barn som pårørende av syke foreldre har. Det poengteres blant annet at helsepersonell må ivareta mindreårige barns behov for å få alderstilpasset informasjon om sykdommen og hvordan dette påvirker deres hverdag.¹⁰ I tillegg ble det lovfestet at spesialisthelsetjenesten skal ha barneansvarlig personell som skal sørge for oppfølging av mindreårige barn av psykisk syke, rusmiddelavhengige og alvorlig somatisk syke eller skadde personer.¹¹ Disse endringene i loven kom som en reaksjon på bevisstgjøringen og oppmerksomheten rundt at barn av syke foreldre ikke alltid ble oppdaget, sett eller informert på lik linje med voksne pårørende.

I forlengelsen av disse endrede lovene som påpeker helsepersonells ansvar ovenfor mindreårige barn er det spennende og nærliggende å se på hvilket omfang dette faktisk omhandler. En rapport fra folkehelseinstituttet i juni 2011 slår fast at det anslagsvis er 410 000 barn i Norge som har en eller to foreldre med psykiske lidelser. Av disse igjen er det ca. 260 000 tilfeller hvor den psykiske lidelsen hos forelderen går ut over den daglige fungeringen, og skal man snakke om kun de alvorlige tilfellene kommer tallet ned i ”bare” 115 000 barn.¹² Rapporten avdekker at det er ganske mange barn i Norge som lever i rollen som pårørende til foreldre med psykiske lidelser, og at dette er noe som samfunnet må justere seg etter. Den samfunnsmessige gevinsten ved å oppdage og følge opp disse mindreårige barna på en ordentlig måte er stor. Forebygging mot at disse barna selv skal utvikle psykiske lidelser, som resultat av påvirkningen fra rollen som pårørende, er viktig. Når det er sagt, ikke alle barn som har en rolle som pårørende til sine foreldre utvikler psykiske lidelser, selv om de har en ganske belastet og tung barndom. Rapporten avdekker riktignok at barn av psykisk syke foreldre har en forhøyet risiko for selv å utvikle en psykisk lidelse, men at det også tross alt er mange barn som klarer seg bra.¹³

Med barn menes det her mindreårige barn, dvs. barn under 18 år. I denne sammenheng gjøres det ingen skilnad i det offentlige Norge på aldersgrupper annet enn under eller over myndighetsalderen. Og det vil heller ikke finnes rapporter myntet på lovendringer som i stor grad vil differensiere andre aldersgrupper enn myndig/umyndig. Derfor vil både den nye helsepersonelloven, loven om spesialisthelsetjenesten og rapporten fra folkehelseinstituttet

⁹ Helsedirektoratet (2010), 1

¹⁰ Helsepersonelloven, § 10a. (1999)

¹¹ Spesialisthelsetjenesten, § 3-7a. (1999)

¹² Torvik, F. A. og K. Rognmo (2011)

¹³ Torvik, F. A. og K. Rognmo (2011), 6; *ibid*, 40

om *barn* som pårørende til foreldre med psykiske lidelser være av interesse når masteravhandlingen videre vil konsentrere seg mer om ungdom i en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser, ettersom denne aldersgruppen faller innenfor det tidligere nevnte begrepet mindreårige barn i både lovverk og offentlige rapporter.

2.1 Utvikling, påvirkning og forstyrrelser

Denne første delen av masteravhandlingen skal dreie seg om hvordan hjemmesituasjonen til ungdom, når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser, kan påvirke normalutviklingen til ungdommen. Her er det i all hovedsak Erik H. Erikson sin utviklingsteori som blir presentert. Videre vil masteravhandlingen ved hjelp av begrepet omsorgssvikt prøve å si noe om hvordan foreldres psykiske lidelser kan ha noe å si for forelderrollen, og hvordan dette igjen kan ha en påvirkning på normalutviklingen til ungdom. Det er i all hovedsak den første delproblemstillingen masteravhandlingen her søker svar på: *Hvordan kan hjemmesituasjonen påvirke normalutviklingen til ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser?*

Etter en kort innføring i Erikson sin teori om utviklingspsykologi og Killén sin teori om omsorgssvikt vil det empiriske materialet i form av tre narrative historier bli presentert, deretter søker en analyse av de narrative fortellingene å svare på delproblemstillingen.

2.1.1 Utviklingspsykologi

I 1950 utgav Erik H. Erikson boken *Childhood and Society*¹⁴, og presenterte her sin kjente stadieteori om utviklingsløpet til mennesket. Gjennom påvirkning av Freud sin psykoanalyse utviklet Erikson en utviklingsteori som spenner over åtte ”aldre”, som omfatter hele livsløpet fra fødsel til sen alderdom. Hvert stadium – eller alder – har sin utviklingsoppgave som skal løses. For hver oppgave som løses, knyttes en ny kvalitet eller dyd seg til ego.¹⁵ Måten disse utviklingsoppgavene blir løst på, vil påvirke de senere stadiene og også kunne sette preg på hele personlighetsutviklingen. Hele teorien kan fremstilles gjennom et epigenetisk skjema hvor den ønskede utvikling tydelig kommer fram nærmest som en trapp eller stigende kurve. Her ser man også hvordan stadiene forholder seg til hverandre og tilsynelatende bygger videre på allerede løste utviklingsoppgaver. (Se figur 1)

¹⁴ Norsk utgave: *Barndommen og samfunnet*. Gyldendal 2000.

¹⁵ Erikson, E. H. (2000), 263

VIII MODEN ALDER								EGO INTEGRITET VS. FORTVIL-ELSE
VII VOKSEN ALDER							GENERA-TIVITET VS. STAGNA-SJON	
VI TIDLIG VOKSEN ALDER						INTIMITET VS. ISOLASJON		
V PUBERTETEN OG OVERGANGS-ALDER				IDENTITET VS. ROLLEFOR-VIRRING				
IV LATENSFASEN				ARBEIDSEVNE VS. MINDREVERD				
III LOKOMOTORISK – GENITAL			INITIATIV VS. SKYLDFØLELSE					
II MUSKULÆR – ANAL		AUTONOMI VS. TVIL OG SKAM						
I – ORAL – SENSORISK	GR.LEGGENDE TILLIT VS. GR.LEGGENDE MISTILLIT							
	1	2	3	4	5	6	7	8

Figur 1¹⁶

I denne masteravhandlingen vil det særlig være det femte stadiet – puberteten og overgangsalderen – som vil være interessant. For å forstå dette stadiet og dets omfang tjener det å gi en kort innføring i de foregående stadiene.

Det første stadiet i Erikson sin teori går på utviklingen av tillit. Det er særlig det første samspillet mellom foreldrene og barnet som her gir de første erfaringene. Regelmessighet, sammenheng og likhet i erfaringer legger grunnlaget for egoidentiteten.¹⁷ Håp er kvaliteten som kan feste seg til ego ved å ”løse” denne første utviklingsoppgaven.¹⁸ Det andre stadiet går på dimensjonen mellom autonomi, tvil og skam. Her er friheten til å prøve og feile sentral. Barnet eksperimenterer med to ytringsformer: å holde på og la gå.¹⁹ Kvaliteten som kan komme ut av dette stadiet er vilje. Det tredje stadiet omhandler de årene av et menneskes liv der det blir viktig å *internalisere* sosiale normer, dvs. gjøre andres grenser til ens egne.²⁰ Spennet i dette stadiet strekker seg mellom initiativ og skyldfølelse. Her er det hensikt barnet skal ta med seg videre. Det fjerde stadiet handler om arbeidsevne mot mindreverd. Her har barnet blitt seg bevisst sine jevnaldrende og kan sammenligne seg med dem. Rent praktisk

¹⁶ Figur hentet fra Erikson, E. H. (2000), 265

¹⁷ Erikson, E. H. (2000), 241

¹⁸ Aagre, W. (2003), 40

¹⁹ Erikson, E. H. (2000), 245

²⁰ Aagre, W. (2003), 40

kan dette vise seg gjennom en positiv oppdagelse av arbeidsevne eller en negativ opplevelse av å være mindreverdig. Ikke overraskende er det kompetanse som er dette stadiets kvalitet.²¹

For å illustrere hvordan disse fire stadiene henger sammen, se Willy Aagre sitt skjema under (figur 2). Dette er et mer detaljert skjema som omhandler Erikson sine fem første stadier. Her er også kvalitetene – eller dydene – knyttet til hvert stadiet, og hele skjemaet bygger opp til det femte stadiet, som oppgaven skal se nærmere på i det neste avsnittet. Dette skjemaet tjener godt som utgangspunkt for å undersøke det femte stadiet nærmere.

Ungdomsoppaver Stadium 5	Tidsperspektiv	Selvsikkerhet	Rolleeksperimentering	Læretid	Identitet vs. Identitetsforvirring	Seksuell polarisering	Leder- og læringforhold	Ideologisk engasjement
	Tidsforvirring	Selvbevissthet	Rollefiksering	Arbeidslammelse	SAMHØRIGHET	Biseksuell forvirring	Autoritetsforvirring	Verdi- forvirring
Stadium 4				Konstruktiv foretaksomhet vs. Underlegenhet KOMPETANSE	Identifisering med arbeidet Skyldfølelse			
Stadium 3			Initiativ vs. Skyld HENSIKT		Rolleforventning Rollehemning			
Stadium 2		Autonomi vs. Skam, tvil VILJE			Vilje til å være seg selv Tvil på seg selv			
Stadium 1	Tillit vs. Mistillit HÅP				Gjensidig anerkjennelse Autistisk isolering			

Figur 2²²

2.1.2 Ungdomsalderen

Det femte stadiet sin utviklingsoppgave er identitet eller identitetsforvirring. Det er nå trådene skal samles og integreres. Ut fra skjemaet over representerer den øverste vannrette linjen de forskjellige ungdomsoppgavene. Dette kan sees på som at utviklingsoppgaven til dette stadiet er delt opp i flere mindre oppgaver. Disse er tydelig knyttet til de foregående og kommende stadiene.²³ Den vertikale linjen ut fra hoved-utviklingsoppgaven til ungdomsstadiet består av hvordan de allerede løste utviklingsoppgavene kan vise seg i ungdomstiden, polarisert

²¹ Aagre, W. (2003), 40

²² Figur hentet fra Aagre, W. (2003), 41

²³ Aagre, W. (2003), 42

gjennom to ytterpunkter. Her sees de foregående utviklingsoppgavene og dydene i direkte tilknytning til hvordan vedkommende kan og skal løse ungdomsstadiets utviklingsoppgave.²⁴ I den videre redegjørelsen for ungdomstadiet er det også viktig å ha i bakhodet at denne utviklingsoppgaven finner sted i det sosiale rommet. Utviklingsoppgaven representerer et eksistensielt valg for hver enkelt, men løsningen finner sted innenfor den sosiale og relasjonelle sfæren.²⁵

For å på en oversiktlig måte kunne presentere Eriksons teori og tanker rundt ungdomstadiet, vil utviklingsoppgavene i den øverste linjen i skjemaet over (figur 2) tjene som utgangspunkt for den videre redegjørelsen.

2.1.2.1 Framtid og framtidshåp

I ungdomstiden blir sammenhengen mellom dagens valg og framtidens muligheter tydeligere. For Erikson henger denne bevisstheten rundt framtidsperspektivene sammen med utviklingsoppgaven på det første stadiet; tillit og mistillit. Framtidshåp forutsetter tillit til verden og omgivelsene.²⁶ Fra de første leveårene legges altså grunnlaget for tillit til en selv og til andre, og i ungdomstiden knyttes denne tilliten videre til verden og til framtidshåpet. Gjennom tidligere gode erfaringer kan den unge bedre opprettholde et positivt syn på seg selv. Denne indre tilliten kan også bli en sosial tillit, ettersom tillit til andre kan føre til åpenhet og det å tørre å gå inn i gode relasjoner.²⁷

Den mindre gode spiralen som kan komme til syne her er hvis utviklingsoppgaven fra det første stadiet ikke blir løst på en positiv måte. Dette vil kunne gi ringvirkninger til ungdomstiden ettersom den grunnleggende tilliten til seg selv, andre og verden vil være svak eller mangle helt. Dette kan resultere i at den unge ikke klarer å ha tro på et framtidshåp.

2.1.2.2 Troen på seg selv

Selvsikkerhetens opphav knytter Erikson til løsningen av den andre utviklingsoppgaven og dyden vilje. Gjennom de første leveårene når man fikk prøve og feile, ble grunnmuren til den indre sikkerheten bygget. Videre gjennom bekreftelse fra omgivelsene kunne denne indre sikkerheten feste seg skikkelig. Med mange erfaringer fra forskjellige arenaer, vil barnet ha en større bevissthet på hva en vil og ikke vil. Dette gir barnet respekt fordi det opptrer tydelig

²⁴ Aagre, W. (2003), 42

²⁵ Aagre, W. (2003), 63

²⁶ Aagre, W. (2003), 65

²⁷ Aagre, W. (2003), 65

ovenfor andre. Troen på seg selv vil ytterligere bli forsterket gjennom senere stadiers opplevelse av mestring, og den unge vil da stå godt rustet til å møte ungdomstiden.²⁸

Den negative spiralen kan her komme fra en mindre heldig løsning av den andre utviklingsoppgaven. Med trange grenser for utfoldelse og lite rom for prøving og feiling, samt negativ respons når man ikke lykkes, skapes en grunnleggende tvil på seg selv hos barnet. Barnets vilje blir kuert, og det vil kunne bli tilbaketrukket og utydelig. Dette fører igjen til at barnet ikke tør å utforske verden videre, og begrenser sine erfaringsområder betraktelig.²⁹

2.1.2.3 Moratorium

Erikson bruker begrepet *moratorium* om ungdomstidens rolleeksperimentering. Moratorium henspiller på den tiden da den unge gir seg selv mulighet og frihet til å prøve ut nye ting og lage seg erfaringer på ukjente områder. Gjennom tidligere erfaringer i oppveksten, der barnet har fått prøvd seg på mange områder uten å bli påført skyldfølelse der det ikke har lyktes, vil denne rolleeksperimenteringen i ungdomstiden gjøre at den unge får gode erfaringer med å finne ut av egne og andres grenser.³⁰ I interaksjon med andre kan den unge prøve ut mange forskjellige roller, og selv høste erfaringer fra responsen en fikk.

Det negative utkommet her vil vise seg gjennom ungdommer som ikke tør å våge seg ut på en slik rolleeksperimentering. Disse unge vil heller velge et livsløp, med gitte rammer og strukturer, som er styrt og lagt av andre gjennom konvensjoner eller tradisjoner.³¹ Den unge mangler her mot og selvtillit til å tørre å potensielt ”drite seg ut” foran andre. Denne frykten styrer den unge mot et valg til noe som er fast og uformelig. Det er dyden hensikt som her gir den unge valget om å leke seg med roller eller lukke seg inne i det faste.³²

2.1.2.4 Kunnskap

Ungdomstiden bærer preg av å være en tid der de unge tilegner seg ny kunnskap, både ved å utdanne seg og ved å begynne å delta i arbeidsmarkedet gjennom deltidsarbeid. Erikson sitt fjerde stadium går på nettopp det å oppdage og utforske sin egen arbeidsevne, og dermed å tilegne seg ny kunnskap. En positiv løsning av utviklingsoppgaven på dette stadiet vil gi den unge en god mestringsfølelse når det kommer til tilegnelsen av ny kunnskap, og dette vil

²⁸ Aagre, W. (2003), 66

²⁹ Aagre, W. (2003), 66

³⁰ Aagre, W. (2003), 66

³¹ Aagre, W. (2003), 67

³² Aagre, W. (2003), 67

fordre ungdommen til å fortsette å prøve å tilegne seg kunnskap og kompetanse på mange ulike områder. Den unge vil kunne bygge seg opp en god tiltro til egne evner.³³ Dette vil ha en positiv innvirkning på de kommende stadiene.

Hvis den unge ikke mestrer det å tilegne seg ny kunnskap vil dette kunne føre til tilbaketrekning. Den dårlige erfaringen vil kunne ha en radikal påvirkning på hverdagen til den unge, ettersom dette kan føre til at man faller utenfor både på skolen og i arbeidslivet. Denne negative spiralen kan føre til at den unge kommer i kontakt med problembelastede miljøer, og har dermed enda vanskeligere for å komme seg tilbake til skolebenken eller inn på arbeidsmarkedet igjen.³⁴

2.1.2.5 Kjærlighet

De nære båndene ungdom knytter til venner i ungdomstiden har stor betydning for deres selvfølelse. Normen om at det seksuelle skal erfares i et kjæresteforhold legger rammer for de første seksuelle erfaringene ungdommen får. Det er den intime relasjonen og ungdommens evne til å leve med denne nærheten som er hovedvekten til denne ungdomsoppgaven. En positiv erfaring på dette feltet gjør at ungdommen får styrket sin egoidentitet og troen på egen evne til å gi omsorg og kjærlighet.³⁵ Dette vil gi en positiv innvirkning på forholdet til barn og unge senere i livet.

De negative erfaringene på dette feltet kan føre til at den unge ikke klarer å tro på sin evne som omsorgsgiver. I verste fall kan de negative erfaringene føre til isolasjon eller emosjonell fjernhet. Dette vil kunne påvirke et forhold til både fremtidige partnere og egne barn.³⁶

2.1.2.6 Omsorg

En av ungdomsoppgavene går på relasjonen mellom leder og lærling. I dagens samfunn har dette en litt annen kime enn når Erikson først kom med teorien sin, men det er uansett en gyldig betegnelse og oppgave også nå. Erikson peker her på viktigheten av at ledere har gode evner innen både omsorg og kommunikasjon. Lærlingens møte med lederen er av stor

³³ Aagre, W. (2003), 67f

³⁴ Aagre, W. (2003), 68

³⁵ Aagre, W. (2003), 70

³⁶ Aagre, W. (2003), 71

betydning, og kan legge føringer for den unges internalisering og tilegnelse av omsorg som dyd.³⁷

Et negativt møte eller negative erfaringer på dette området, gjennom eksempelvis en leder som ikke har så gode omsorgsevner, vil kunne gjøre at ungdommen ikke så lett vil kunne benytte seg av omsorg som dyd eller egenskap.

2.1.2.7 Meningsdanning

I ungdomstiden bruker de unge mye tid og krefter på å finne ut hvem de er. Inne i denne søken ligger også utforsking av hvilke meninger de står for og hva de tror på. Ungdommer kan bli engasjert i både politikk eller menighetsarbeid. Mer typisk nå enn før er at ungdommer plukker biter fra forskjellige steder og lager sin egen ”religion” eller mening, alt etter hva som passer dem. Erikson har sett på denne tilegnelsen og tilknytningen til forskjellige meningsdannelser – enten det gjelder politiske spørsmål eller religion – som en viktig del av identitetsdannelsen.³⁸

Denne ungdomsoppgaven setter ungdommene i en særlig sårbar posisjon i forhold til ekstreme ideologier. Både høyre- og venstrepolitiske miljøer kan tilby faste og ferdige meninger til ungdom som er på søken etter å finne ut hvem de er. For enkelte ungdommer er det lett å ”kjøpe” en pakke med meninger og dermed bli en del av et fellesskap og en felles identitet, istedenfor å tenke selv, stå på egne ben og lage sin egen identitet.³⁹

2.1.3 Ungdomsalderens identitetsdannelse

Gjennom ungdomsoppgavene i det femte stadiet – som hver og en spiller på de ulike andre stadiene – kommer det klart fram at hele Erikson sin teori bygger på tanken om at den psykologiske utviklingen livet gjennom spiller på utviklingen og dannelsen av en egoidentitet. Det særegne fokuset på identitetsdannelse i det femte stadiet gjør det tydeligere at det nettopp er dette som er hovedfokuset for hele teorien. Opp gjennom barndommen gjør barnets møte med omgivelsene og tilegnelsen av kunnskap, kompetanse og mestring på forskjellige områder at egoidentiteten dannes.⁴⁰ Både løsningen av tidligere utviklingsoppgaver og pek fram mot kommende utviklingsoppgaver har en klar påvirkning på ungdomstiden. Ved en bevissthet om å danne en identitet gir det ungdommen rom til å gå gjennom tidligere

³⁷ Aagre, W. (2003), 69

³⁸ Aagre, W. (2003), 71

³⁹ Aagre, W. (2003), 71

⁴⁰ Aagre, W. (2003), 72

utviklingsoppgaver om igjen og til å ”sniktitte” på kommende oppgaver, for deretter mer bevisst å velge og sette sammen sin egen identitet. Her er det viktig å legge merke til at tidligere mangler eller negative løsninger på utviklingsoppgavene kan styre og påvirke valgene i en negativ retning for ungdommen. Ungdomstiden er i så måte ikke å forstå som den tiden da man får en ny sjanse til å løse de gamle oppgavene, men heller en tid da man får anledning til å gå gjennom dem på nytt og ved større bevissthet se hvordan tidligere løsninger påvirker denne tidens valg.

Erikson sin stadieteori gir et inntrykk av hva som er normalutviklingen til en person, og hvordan ungdomstiden til denne personen gir rom for å gå gjennom forskjellige temaer i forhold til identitetsdannelse. Det vil alltid finnes et rom for både positive og negative løsninger av de forskjellige oppgavene, som finner sitt utspring i ungdommen selv. Det er når utviklingen bikker i negativ retningen pga. en ytre påvirkningen i form av vanskelig hjemmesituasjon eller familieforhold at det er grunn til bekymring for at utviklingen ikke følger i normale spor.

2.1.4 Omsorgssvikt

Hva skjer når utviklingen ikke skjer i en normert rekkefølge? Når ingen er tilstede for at utviklingsprosessen i interaksjon med andre kan skje innenfor trygge rammer? Kari Killén definerer omsorgssvikt som ”at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare.”⁴¹ Videre differensieres det mellom fire former for omsorgssvikt; vanskjøtsel, fysiske overgrep, psykiske overgrep og seksuelle overgrep.⁴² Dette vil masteravhandlingen kort gjøre rede for i det følgende avsnittet.

2.1.4.1 Fire former for omsorgssvikt

Barn som er utsatt for vanskjøtsel er den vanligste formen for omsorgssvikt. Det er snakk om mangel av det følelsesmessig positive engasjementet i barnet. Hovedsakelig er det to former for vanskjøtsel: (1) materiell vanskjøtsel og (2) følelsesmessig vanskjøtsel.⁴³ Den første formen for vanskjøtsel går på medisinsk, ernæringsmessig eller sosial vanskjøtsel, og er ofte den mest synlige formen. Den andre formen for vanskjøtsel er en overdreven tilfredsstillelse av

⁴¹ Killén, K. (2004), 35

⁴² Killén, K. (2004), 35

⁴³ Killén, K. (2004), 38

ernæringsmessige, materiell og sosiale behov, og er dermed mer usynlig for omverdenen.⁴⁴ Barnet lider her under at foreldrene mangler følelsesmessig engasjement i det.

Omsorgssvikt som følge av fysiske overgrep skjer gjerne som følge av en av to ting; aktiv handling eller manglende tilsyn.⁴⁵ De vanligste synlige tegnene er blåmerker og brannså. Skadene som følge av fysiske overgrep kan være både synlige og usynlige for omverdenen, og det er gjerne de minst synlige skadene som er mest alvorlige.⁴⁶ Det kan være en rekke utløsende faktorer som gjør at barnet blir objekt for de fysiske overgrepene; desperate oppdragelsesforsøk, barnet kan bli familiens ”huggestabbe”, aggresjonsutløp eller at barnet representerer noe negativt for foreldrene. Selv denne veldig fysiske og konkrete formen for omsorgssvikt setter psykiske spor ved at for eksempel mistilliten til verden vokser.⁴⁷

Psykiske overgrep som omsorgssvikt handler om en kronisk holdning eller handling hos foreldrene som er ødeleggende eller forhindrer utviklingen og dannelsen av et positivt selvbilde hos barnet.⁴⁸ Det er dette vedvarende og kroniske adferdsmønsteret ovenfor barnet som er skadelig. Skadene ved denne typen omsorgssvikt er ikke synlige, men desto mer skadelige. Innvendige skader vil kanskje ikke synes før det har gått så langt som å påvirke den fysiske utviklingen til barnet. Innunder denne formen for omsorgssvikt kommer blant annet oppveksten med foreldre med psykisk sykdom, foreldre med rusmiddelproblemer og foreldre som lever i voldelige samlivssituasjoner inn.⁴⁹

Barn som utsettes for seksuelle overgrep handler om at voksne omsorgspersoner engasjerer barn i seksuelle aktiviteter som barna ikke er emosjonelt, seksuelt eller utviklingsmessig modne for.⁵⁰ Ofte forstår ikke barna at det er noe galt, før de skjønner omfanget av at leken er ”hemmelig”. De seksuelle aktivitetene er ikke bare samleie, men spenner fra å se på porno sammen til berøring og masturbasjon og videre til oralt, analt og genitalt samleie.⁵¹ Seksuelle overgrep fra tidlig alder gir gjerne utslag i at barnet tidlig viser en seksuell atferd. Videre kan hemmeligholdelsen og dilemmaet med å si det eller ikke, gjøre at barnet i ungdomsalderen strever med forskjellige former for selvødeleggende atferd.⁵²

⁴⁴ Killén, K. (2004), 35ff

⁴⁵ Killén, K. (2004), 39

⁴⁶ Killén, K. (2004), 39f

⁴⁷ Killén, K. (2004), 40f

⁴⁸ Killén, K. (2004), 43

⁴⁹ Killén, K. (2004), 44

⁵⁰ Killén, K. (2004), 55

⁵¹ Killén, K. (2004), 56

⁵² Killén, K. (2004), 57ff

2.1.4.2 Generelt

Omsorgssvikt kan skje både åpent, skjult og i mange forskjellige grader. Selv om det her er nevnt og gjort kort rede for fire forskjellige hovedformer for omsorgssvikt er det ikke slik at disse formene opererer isolert fra hverandre.⁵³ De er gjerne sammenvevd og forekommer sammen og/eller samtidig. Hvem av de fire nevnte formene for omsorgssvikt som dominerer varierer gjerne fra en tid til en annen. Det er heller ikke sånn at forekommer det én form for omsorgssvikt, så forekommer alle. I forhold til underproblemstillingen og påvirkningen fra en rolle som pårørende til psykisk syke foreldre er det vanskjøtsel og psykiske overgrep som er de mest relevante formene for omsorgssvikt.

2.1.5 Oppsummering

I den foregående gjennomgåelsen av både Erikson sin stadieteori og Killén sin teori rundt omsorgssvikt har målet vært å legge grunnlaget for den kommende analysen. Erikson sin teori sier noe om hvordan en normalutvikling kan arte seg, og hvor viktig ungdomstiden er for identitetsdannelsen til et menneske. Her kommer det klart frem at identitetsutviklingen skjer på innsiden, mens utviklingsoppgavene har sitt handlingsrom ”på utsiden” i den sosiale sfæren. Videre har teorien om omsorgssvikt satt opp noen rammer for hva som er akseptabel og uakseptabel oppførsel og handling fra en omsorgsperson. De forskjellige formene for omsorgssvikt sier også litt om hva påvirkningen av omsorgssvikt kan gjøre med et barn. Gjennom videre å belyse og knytte narrative fortellinger til teori vil det kunne bli mer synlig hvilken konkret påvirkning ungdom som lever i en pårørenderolle til sine foreldre kan ha, og hva dette kan gjøre med normalutviklingen deres. Selv om Erikson sin teori og omsorgssvikt-begrepet er delt inn i tilsynelatende isolerte størrelser, vil det i møte med enkeltfortellingene bli tydelig at dette er sammenvevde størrelser som både påvirker og trekker i hverandre.

2.2 Analyse

Mennesker blir konstruert av sin historie og sine fortellinger. Minner og erfaringer spiller inn og påvirker hvordan vedkommende både opplever og ser på seg selv. Miroslav Volf hevder ”For not only do *we act on* memories of wrongs suffered; these memories *act on us*, too.”⁵⁴ Historiene og fortellingene om levd liv er både noe en kan gå aktivt inn i, men også noe som uansett påvirker en. Både glede, smerte og fortvilelse er en del av denne historien.

⁵³ Killén, K. (2004), 35

⁵⁴ Volf, M. (2006), 69

Bakgrunnen for å velge tre fortellinger fra ungdommer er det unike innblikket disse fortellingene kan gi om hvem disse tre ungdommene er, samtidig som de er midt inne i en prosess av identitetsdannelse. Selv om fortellingene har et snevert utsnitt, vil de likevel kunne si noe om hvordan den enkelte ungdom har opplevd og opplever sin hverdag med en psykisk syk forelder. Nettopp fordi det er ungdommer som forteller bidrar fortellingene med både retrospektive erkjennelser og samtidige tanker om den hverdagen de har. Målet med analysen er å belyse disse ungdommenes fortelling ved hjelp av de to teoretiske perspektivene (Erikson og Killén, henholdsvis kap. 2.1.1. og 2.1.2) som er redegjort for tidligere i dette kapittelet ut fra kapittelets underproblemstilling: *Hvordan kan hjemmesituasjonen påvirke normalutviklingen til ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser?*

Fortellingene er hentet fra nettsiden www.morild.org⁵⁵ under fanen ”viktige historier”. Morild er, som tidligere nevnt, en nettside for de som har en mor eller far med psykiske problemer. Her kan ungdommer få hjelp med det de lurer på og de kan oppdage at de ikke er alene om å ha en forelder med psykisk sykdom. De tre fortellingene som er valgt er plukket ut etter tre kriterier; datering, alder og at de er pårørende til kun psykisk syke foreldre. Fortellingene blir her gjengitt i sin fylde, med kun enkelte rettelser av skrivefeil. Dette er kun gjort som et estetisk grep, ikke for å vri eller rette på ungdommenes egne synspunkt eller meninger.

2.2.1 Ungdommene forteller

Fortellingene er anonyme, men i et analysearbeid kan det kan oppleves distansert å forholde seg til fortellingene uten navn på hovedpersonen. Derfor har jeg valgt å gi ungdommene i fortellingene navn. Jeg har valgt å kalle den 16-årige jenta i ”15.11.10” for Anne, den snart 17-årige jenta i ”23.05.11” blir kalt Ingrid og den 15-årige jenta i ”17.12.10” har jeg valgt å kalle Marit.

15.11.10

Faren min er død, det er mitt eneste minne om han. På samme tid har moren min, som også har epilepsi, slitt svært mye psykisk. Dette har preget min oppvekst, og jeg er ikke mer enn 16 år til dags dato.

⁵⁵ Morild

Min mor driver mye med telefonterror og ringer stadig. Svarer jeg ikke er risikoen for at hun begår selvmord ganske høy, det har vært tilfeller... (nevrologisk lukket avdeling, der havner hun ofte). Hun er glad i meg, men jeg klarer ikke å være glad i en jeg ikke kjenner.

Det er for mange minner til å nevne dem alle, men jeg ønsker å si et par ord om julen 2009. Jeg feiret den alene sammen med en av mine bestemødre. Rundt julaften ringte hun mye. Jeg tok som oftest telefonen, men alle hennes ord var fra en annen verden: "Skru på radioen, de snakker om oss. Vi skal dø! VI SKAL DØ! Du må tro meg, bare du forstår!" Jeg latet som om jeg hadde forståelsen, prøvde å berolige. På samme tid visste jeg at ingenting varer evig, og jeg tok det med et smil.

Selv det dypeste mørke kan bli bortledd.

Jeg smiler fordi jeg har muligheten til det. Og alle disse tankene blir dannet av stillheten. Jeg har tilbrakt mange timer alene, i freden. Min mors kaotiske verden merker jeg mindre og mindre til, og håpet er at hun og hennes verden vil opphøre å eksistere. Alt er likevel et magisk støv som blir sammensatt og revet fra hverandre: atomer.

Jeg klarer meg. Jeg finner hva jeg søker. Gode ønsker til andre der ute.⁵⁶

Opplevelsen av å ha fått mange tidlige vonde erfaringer i livet kommer tydelig fram i fortellingen til Anne. Hun forteller at faren er død og at moren sliter med psykisk sykdom. Å tidlig ha mistet en av foreldrene sine kan være en stor belastning, men ut fra fortellingen virker det som Anne syntes det er like vanskelig å vokse opp med en syk mor. Selv om fortellingen til Anne raskt kommer med ganske vonde aspekter av en barndom, virker det ikke som om hun prøver å overdrive dette. Det første avsnittet søker heller å sette leseren inn i hvordan hennes oppvekstsvilkår har vært. Ved å kort fortelle at det eneste minnet hun har av faren sin er at han er død og at moren sliter med både epilepsi og psykisk sykdom, gir Anne et realistisk bilde av de faktiske forholdene hun har vokst opp under og fremdeles befinner seg i.

Videre forteller Anne mer spesifikt om hvordan morens sykdom påvirker henne. Både når moren er fysisk tilstede og når hun befinner seg et annet sted har moren en klar og sterk

⁵⁶ Morild "viktige historier"

påvirkning på Anne og hennes daglige liv. Morens fremste verktøy i denne påvirkningen er telefonen. Det kan virke som at Anne syntes morens gjentatte telefonsamtaler er en belastning i hverdagen. Og ut fra utsagnet om at ”svarer jeg ikke er risikoen for at hun begår selvmord ganske høy” forstår vi mer av ansvaret disse stadige telefonoppringningene gir Anne. Innenfor psykologien ville dette bli forstått som en rollereversering⁵⁷ mellom Anne og moren hennes. Som 16 åring er det ikke normalt å skulle ha ansvaret for sin egen mors liv og velbehag. Det normale er at foreldrene har ansvaret for barna sine. Både belastningen de fysiske telefonsamtalene har og den psykiske belastningen med å konstant ha ansvaret for moren synes å tyngte Anne og presse henne inn i en rolle hun ikke er helt komfortabel med. Det er omsorgsbehovet til moren som kommer sterkest fram, og Annes rolle som omsorgsgiver ovenfor moren gjør at hun ikke føler at hennes behov blir ivaretatt. Hun uttrykker tydelig at hun ikke føler at moren kjenner henne, og at hun dermed synes det er vanskelig å skulle erkjenne og si at hun er glad i henne.

Et annet aspekt ved fortellingen til Anne er tillit. Hun nevner tre voksenpersoner i sin fortelling; far, mor og bestemor. Faren er død, moren er syk og bestemoren blir ikke beskrevet annet enn en hun har feiret jul hos. Gjennom hvordan Anne omtaler disse tre personene er det ingen av dem som virker som særlig tillitsfulle for Anne. Det kommer heller ikke klart frem i fortellingen hvor Anne bor når moren er innlagt. Dette kan si oss noe om betydningen Anne gir til dette andre hjemmet. Sammen med uttalelsen om at hun har tilbragt mange timer alene virker Anne ganske ensom. Hun nevner ingen venner eller tydelige voksne som er tilstede i livet hennes. Dette kan være fordi hun ikke ser dette som et forum der det er hovedfokus, eller det kan være fordi hun ikke opplever å ha slike personer i livet sitt. Anne sier at: ”Selv det dypeste mørke kan bli bortledd.” Dette sier noe om hvordan Anne takler de opplevelsene og erfaringene hun sitter inne med. Bare når Anne er alene kan hun tenke gjennom og bearbeide uttrykkene og opplevelsene hun får hjemme. Det er lett å tenke at Anne ikke deler erfaringer fra hjemmesituasjonen med så mange, og at hun dermed ovenfor andre putter på en maske og glemmer unna alle opplevelsene hun har hjemmefra for omverdenen.

Anne har tidlig lært at andres valg også påvirker henne. Når hun skriver: ”Min mors kaotiske verden merker jeg mindre og mindre til, og håpet er at både hun og hennes verden vil opphøre å eksistere” uttrykker dette ønsket om en løsrivning og et behov for å se framover til en framtid der Anne selv er hovedpersonen. Utviklingen fra å være helt innviklet i morens kaotiske verden til å merke at hun blir mindre påvirket av den vitner om at Anne er blitt klar

⁵⁷ Rollereversering er et begrep som brukes når barn tar på seg omsorgsrollen i forhold til sine egne foreldre.

over hvor annerledes morens virkelighetsoppfatning er og har vært, og at hun har behov for å distansere seg fra nettopp denne. Beskrivelsen av julen i 2009 da moren ringer og forteller at de skal dø ut fra noe hun hører på radioen sammen med morens innleggelse på nevrologisk lukket avdeling, viser at Anne har tatt ansvar for moren opp gjennom oppveksten. Og at dette tidvis har vært vonde erfaringer å ta med seg. At Anne har et behov for å se en framtid uten moren, ut fra utsagnets siste del, blir dermed mer forståelig. Hun ønsker ikke lenger å leve i en uforutsigbar og utfordrende verden. Ettersom Anne er 16 år og tenåring er det ikke rart at hun formidler et behov for å sette grenser, både for morens påvirkning i hennes liv og for å kunne skape seg sin egen identitet utenom moren. Det virker som at Anne på best mulig måte prøver å danne sitt eget liv. Dette gjenspeiles også i det siste avsnittet av fortellingen til Anne der hun eksplisitt forsikrer leseren om at hun klarer seg.

Anne – sett i lys av Erikson og Killèn

Tillit er et tema som klart kommer opp i fortellingen til Anne. Ifølge Erikson er grunnleggende tillit det positive resultatet av den første utviklingsoppgaven. Det første samspillet mellom foreldrene og barnet skal gi erfaringer av forutsigbarhet og tillit, og det er her grunnlaget legges for videre utvikling av tillit senere i livet. Dette temaet kommer også opp som ungdomsoppgave i det femte stadiet til Erikson: ungdomsstadiet. Når vi vet hvor viktig dannelsen av den grunnleggende tilliten er, blir fortellingen til Anne et eksempel på hvordan den opprinnelige løsningen av denne første utviklingsoppgaven kan legge føringer for når dette temaet kommer opp igjen som ungdomsoppgave. Istedenfor å ha en grunnleggende tillit til de nærmeste og verden, virker det som at Anne søker mer inn i seg selv og prøver å takle hverdagene på egen hånd. Tillitsspørsmålet kan også tenkes å påvirke Annes relasjoner til andre mennesker i sin helhet.

Et annet tema som fortellingen til Anne tar opp er omsorg. Erikson omtaler også dette temaet og plasserer det inn i det syvende stadiet i teorien sin. Dette er altså en utviklingsoppgave som kommer. Men likevel finnes det en ungdomsoppgave som har dette som tema allerede på det femte stadiet. I fortellingen til Anne er det midlertidig ikke en omsorg som følge av å ha lært en dyd gjennom vennefellesskapet eller sjefen på jobb. Det er mer snakk om en oppbygging av omsorgskompetanse gjennom ansvarstaking og rollereversering ovenfor den syke forelderen. Omsorgsdyden til Anne går sånn sett kun en vei – å gi omsorg. Det er i seg selv positivt å utvikle en slik dyd, men utviklingen kan ha gått på bekostning av den generelle utvikling av foregående og mer grunnleggende dyder.

I løpet av fortellingen til Anne avdekkes også omsorgssvikt i forholdet mellom Anne og moren hennes. Killèn definerer omsorgssvikt som å påføre fysisk eller psykisk skade eller å forsømme barnet så alvorlig at det går ut over dets utvikling. I Anne sin hjemmesituasjon kommer omsorgssvikten til uttrykk gjennom både den tydelige rollereverseringen og psykiske overgrep i form av telefonterror. Begge deler passer inn i beskrivelsen av omsorgssvikt som følge av psykiske overgrep, der det er en kronisk holdning eller handlinger som forhindrer utviklingen av et positivt selvbilde hos barnet.

23.05.11

Jeg er ei jente på 16 år, snart 17. Jeg har hele livet levd på en måte som jeg føler er uforståelig for alle andre, sikkert fordi ingen andre visste hva jeg gjennomgikk. Min mor er psykisk syk, hun har angst og depresjon med tvangstanker i en sinnsykt høy grad. Dette har gitt meg store begrensninger når det gjelder barndommen o.l.

Jeg merket aldri at min mor var syk, jeg trodde min levemåte var normal og at alt var bra, helt til helsesøsterperiodene kom på skolen. I 5. klasse begynte helsesøster på skolen å kalle inn alle på trivselssamtale. Etter min samtale begynte hun å kalle meg inn jevnlig, uten at jeg forsto hvorfor. Plutselig forteller hun meg at dette ikke er normalt, og planlegger et besøk til mine foreldre. Dette gjorde ikke saken noe bedre, vi ble sittende og krangle i timevis hjemme hos meg, mens helsesøsteren bare ble sittende se på. Etter dette snakket jeg aldri med henne mer.

Det gikk litt tid, og jeg begynte legge merke til at mamma ikke var frisk. Jeg så alle medisinene hun tok, alle gangene i løpet av dagen hun måtte legge seg nedpå fordi det krevde for mye av henne å være oppe. Det gikk mer og mer opp for meg hva det var, og tilslutt fortalte min far meg hva som var galt. Plutselig falt alt på plass, jeg skjønnte hvorfor min mor aldri hadde vært med på butikken, jeg skjønnte hvorfor min mor var innlagt på sykehjem i 4 måneder når jeg gikk i 3. klasse.. Ting var annerledes, og ikke på en positiv måte.

Jeg ble utslitt av tanken på at min mor ikke var som moren til alle andre, jeg begynte å få smerter i nakken, etter som årene gikk fikk jeg mer og mer smerter, det utviklet seg til den grad at jeg den dag i dag har fibromyalgi.

Mamma begynte å bli mer bevisst på at jeg la merke til sykdommen og følte seg derfor mer og mer trygg på å fortelle meg ting. Hver dag fikk jeg samme beskjeden: "Jeg orker ikke dette, jeg er ikke i form i dag, jeg går å legger meg". Eller hver gang jeg trengte en mamma å snakke med, en mamma til å trøste meg fikk jeg denne beskjeden: "Jeg er opptatt, gå vekk! Dette orker jeg ikke høre på nå". Hun orker aldri høre på meg.

Min verste episode med min mor var når vi var på ferie sammen hos moren hennes så var vi ute i båt. Mamma begynte å få små utbrudd som førte til en enormt psykisk anfall .. hun gråt og gråt og fikk nesten ikke puste, jeg husker hvordan hendene hennes begynte å skjelve og riste i det hun nesten ikke klarte puste. Bestemor ble bare sittende stirre på meg, som om det var jeg som hadde ansvaret. Jeg måtte til slutt gå ned til mamma å trøste henne, holde rundt henne til vi var tilbake i land. Jeg var 13 år og jeg måtte sitte og holde min mor mens hun gråt og skalv, dette er mitt aller verste øyeblikk. Dette var også min første gang rundt mamma når hun fikk et psykisk anfall.

Det gjør fortsatt vondt bare ved tanken, og tårene triller bare jeg tenker på det.

Jeg har flyttet vekk fra mamma og pappa, jeg bor nå hos min tante. Jeg trodde dette skulle gjøre ting bedre for meg, å få litt avstand men det gjorde ikke det, det gjorde ting bare verre, jeg føler en større avstand nå enn noen gang før, jeg føler ingen kjenner meg, og nå sitter jeg her, helt alene og har ingen far å gå til om det skulle være noe.

Dette er en liten del av livet mitt, og jeg føler ingen noen gang forstår denne delen. Det må oppleves kanskje for å forstå?

Jeg har ikke lært meg noen måte å takle dette på enda, noe måte å mestre problemene på. Men jeg håper dette ordner seg i nærmeste framtid.

Det er en sykdom som aldri går bort, og det gjør vondt hver gang jeg ser moren min, eller hun sier noe som er relatert til sykdommen.⁵⁸

⁵⁸ Morild "viktige historier"

Fortielse og bedrag karakteriserer fortellingen til Ingrid. Hun har vokst opp med både mor og far tilstede. Hun er rundt 10-11 år når virkelighetsforståelsen hennes forandrer seg og hun finner ut at moren hennes har en psykisk sykdom. At dette ikke har vært et åpent tema i familien før ganske sent i oppveksten hennes preger hele fortellingen. Og i en alder av 16-17 år kommer det klart fram at Ingrid – rent bokstavelig – har lidd under dette da hun, trolig som resultat av å ha psykisk sykdom i den nærmeste familien, har fått sykdommen fibromyalgi⁵⁹. Bortsett fra mor og far, presenterer Ingrid kort mormoren sin og en tante. Dette er kun bipersoner i fortellingen, da de ikke blir gitt noen utbrodert rolle eller stor betydning.

Den mest grunnleggende følelsen Ingrid formidler i fortellingen sin er ”anderledeshet”. Det er tydelig gjennom hvordan hun karakteriserer livet sitt som uforståelig for alle andre, og er både det hun begynner og avslutter fortellingen sin med. Det kommer tydelig fram at det var et stort sjokk for henne å for 6-7 år siden få vite at moren hennes har en psykisk lidelse. Hun sier selv at ”jeg merket aldri at min mor var syk, jeg trodde min levemåte var normal og at alt var bra.” Dette kan bety at foreldrene hennes har vært veldig gode til å skjule sykdommen fra henne. I likhet med for eksempel å bringe dødsbudskap og ved tapet av nær familie har det lenge vært ”å følge boka” å skulle skjule eller mildne tapet for barn. I den troen om at barn ikke har evner eller mulighet til å forstå eller takle det. Dette har man i ettertid sett at kan gjøre vondt verre. Barn forstår mye mer enn man tror, og å skjule eller hindre dem helt i å få vite om viktige aspekter ved deres hverdag blir å gjøre dem en bjørnetjeneste.⁶⁰ Slik kan det kanskje virke som i fortellingen til Ingrid. Når hun først får vite sannheten om sin egen familie og hjemmesituasjon, blir det livet som hun levde før dette kom fram falskt, uvirkelig og basert på en løgn.

Også i fortellingen til Ingrid kommer tillit opp som et tema. Det at det er noen utenifra som må fortelle henne at hjemmesituasjonen hennes ikke er helt normal, viser ikke til veldig tillitsfulle foreldre. Først etter hjemmebesøket av helsesøsteren og når Ingrid selv begynner å legge merke til morens sykdom, tør faren å fortelle henne om hva som feiler moren. Ut fra dette virker det ikke som om Ingrid har noe særlig tett bånd med verken moren eller faren sin. Også helsesøsterens offensive framtrede kan virke lite tillitsfull, og det er ingen overraskelse at Ingrid etter hjemmebesøket ikke vil ha noe mer med henne å gjøre. Dette kan i forlengelsen av Ingrids måte å takle hverdagen på gjøre at hun er skeptisk til å få tak i eller bruke hjelp utenifra, da erfaringen av dette tilsynelatende ikke har vært spesielt god.

⁵⁹ Fibromyalgi: en kronisk tilstand av vandrende smerte. Les mer på:
<http://www.revmatiker.no/plager/diagnoser/fibromyalgi>

⁶⁰ Dyregrov, K. og A. Dyregrov (red.) (2008), 45f

Ingrid forteller også om hvordan moren forandrer atferd ovenfor henne når hun er blitt klar over sykdommen: ”Mamma begynte å bli mer bevisst på at jeg la merke til sykdommen og følte seg derfor mer og mer trygg på å fortelle meg ting.” Samtidig som det kan virke som at moren her åpner opp og lar datteren få innblikk i hennes verden, ser det også ut til at det hensynet som tidligere ble tatt til Ingrid ikke lenger gjelder. I forlengelsen av dette forteller Ingrid om hvordan moren blir mer opptatt av seg selv og har mindre tid til henne. Ingrid forteller videre her om en episode hvor moren får et anfall rett foran henne, og hvor hun er den som må trøste henne. Denne opplevelsen og erfaringen har satt seg som et vondt minne hos Ingrid. Det er Ingrid som måtte være den voksne, ta ansvar og trøste sin mor.

Det er tydelig at Ingrid prøver som best hun kan å takle denne nye hjemmesituasjonen hvor mor er syk, og hvor det er tilsynelatende lite plass igjen til henne. Om det er i forlengelsen av at Ingrid selv har blitt syk (fibromyalgien) eller om det er på grunn av andre hensyn, så forteller Ingrid at hun har flyttet vekk fra foreldrene sine og inn hos en tante. Det blir også klart at dette er et forsøk fra Ingrid sin side til å takle hverdagen. Utsagnet ”Jeg trodde dette skulle gjøre ting bedre for meg, å få litt avstand (...) det gjorde bare ting verre, jeg føler en større avstand nå enn noen gang før, jeg føler ingen kjenner meg” viser noen av tankene Ingrid hadde både før og etter flyttingen. Det oppsummerer og bringer også tilbake noe av den følelsen Ingrid begynte sin fortelling med: ”anderledesheten”. Hun sier eksplisitt at dette er bare en liten del av livet hennes, men at hun føler dette er en del som ingen andre forstår. Kanskje ikke fullt og helt henne selv engang?

Ingrid – sett i lyset av Erikson og Killén

Også i fortellingen til Ingrid møter vi tillit som tema. Her handler det ikke om at den grunnleggende tilliten ikke har blitt opprettet, slik som Eriksons stadieteori sier, men om et tillitsbrudd som gjør ungdomsoppgaven om tillit og framtidshåp vanskeligere. At Ingrid fikk verden og virkelighetsforståelsen snudd så kraftig på hodet ved inngangen til tenårene, gjør at selve utviklingsoppgaven til ungdomstiden kan virke veldig vanskelig eller uoppnåelig. Når barndommen hennes tilsynelatende bygger på løgn blir det vanskelig å skulle utvikle en tillit til verden, og troen på en framtid kan bli vanskelig.

Og selv om Ingrid vokser opp med begge foreldrene sine og tilsynelatende får dekket sine primærbehov, kan det hjemmemiljøet hun opplever etter å ha fått vite om morens psykiske lidelse karakteriseres som lite gunstig og plasseres inn under omsorgssvikt. Med morens tiltagende trygghet til å fortelle datteren sin om sykdommen og det som følger med, ble det rommet som Ingrid før hadde til å bli sett og hørt mer og mer borte. Selv om hun

vokste opp uvitende om morens sykdom, kan det se ut til at hun ble ganske hardt rammet av den når temaet først ble åpnet i familien. Morens tilsynelatende forsøk på rollereversering med datteren kan derfor oppleves som en veldig kontrast til hvordan det var i de tidligere årene. Ingrid sitt svar og reaksjon med å flytte til tanten sin kan ha vært hennes forsøk på å skape et rom for seg selv; hvor hun kunne bli sett, få omsorg og bli tatt hånd om. Men hennes uttrykk om at hun der bare føler seg enda mer ”annerledes” gjør det mer trolig at dette ikke var den beste løsning.

07.12.11

Jeg er en jente på 15 år. FANTASTISK SIDE, helt utrolig bra at folk forstår at man må snakke om psyken sin og far og mor sin psyke! At man ikke er alene, det er flere som opplever dette ;-) Jeg skal fortelle dere litt om min oppvekst.

Min mamma har vært syk siden jeg ble født, hun har vært syk siden hun fikk sitt 3. barn som nå er 29 år! Min mamma har slitt med utrolig masse, hun har vært psykisk syk i mange år. Jeg opplevde fra jeg ble født at det ikke var så veldig koselig hjemme, at mamma ble ofte sint og stresset. Jeg opplevde så mange ganger at mamma ble tvangsinnlagt, hentet i politibil osv..

Når jeg kom hjem fra skolen ventet jeg litt lenger vekk helt til pappa kom hjem, jeg satt bare og ventet, for jeg turte ikke gå inn til mamma som var syk og rar og veldig skummel. Jeg var ca. 10 år eller 11 eller noe! Jeg har også opplevd at i bursdagen min kom 5 av mine gode venner og da kom mamma og gjorde de andre redde i bursdagen sånn at vi løp ut og da fortalte jeg alle at mamma var syk, og jeg kan huske ei lo! Det var sinnsykt vondt... og mamma måtte ringe til alle som hadde vært i selskapet neste dag å be om unnskyldning, det sa pappa...!? What liksom, man kan jo ikke noe for at man opptrer annerledes når man er syk, og det var pappas feil at han ikke gjorde sånn at mamma ikke kom inn til oss i bursdagen. Jeg har også opplevd at mamma har sagt at pappa er djevelen og hatt ufrivillig himling med øynene, det var ille! Og det verste var nok når jeg var på skolen og mamma hadde rømt fra psykisk sykehus og kom til min skole, det var forferdelig. Jeg gjemte meg inne på doen og jeg grein så mye at det rant sikkert over på den doen... Jeg har vært på besøk hos mamma EN gang gjennom alle de årene hun var på psykisk sykehus, og da ble jeg skremt fra vettet, det var forferdelig å se mamma ha sitt eget rom og ikke være hjemme hos oss som jeg var vant

med. Jeg har også opplevd at mamma har kommet hjem til min venninne når jeg var der for å si random ting til meg.

Jeg var redd gjennom hele barndommen min, men jeg fikk hjelp de siste årene mamma var syk! Jeg har alltid vært misunnelig på andre venner eller klassekamerater hvor utrolig heldige de er som har friske foreldre som de kan si ting til. Jeg har aldri kunnet snakke med mamma...men sykdommen hennes stoppet for 2-3 år siden...

MEN jeg har snakket masse med psykologer, og det har hjulpet meg LANGT! Hvis jeg skal anbefale eller si noe til alle dere ungdommer der ute som har en syk far eller mor, ta kontakt med folk du stoler på, hvis du ikke har noen rundt deg så burde du gå til barnevernet og bare snakke ut, snakke om følelser og tanker! De gjør deg jo ingenting, de vil være din venn og hjelpe deg til at du får det bedre med deg selv! Og hvor bra er ikke det å ha det greit med seg selv når din mor eller far ikke klarer å hjelpe deg med deg! :)

Livet kan gå videre UANSETT, men ta riktige valg, få hjelp med valg og råd om ting og tang hos barnevernet osv. ... :) RÅDET MITT TIL ALLE DERE UNGDOMMER, eller barn eller voksne :) Tro på glede, tro på håp!!!!!! TROOOO

En varm klem til alle som går eller har gått gjennom noe sånt som meg:)⁶¹

Marit kommer fra et hjem hvor foreldrene er gift og tilsynelatende tilstede. Hun sitter med erfaringen av at moren hennes har vært syk hele livet. En normal hverdag i oppveksten til Marit har dermed vært preget av usikkerhet og utrygghet. Ut fra fortellingen hennes virker det ikke som at hun har visst helt hvordan hun skulle forholde seg til moren sin. Hun forteller både om en redsel i forhold til å være alene hjemme med moren og om hvor vondt det er å se at moren hadde et annet ”hjem” på psykiatrisk avdeling. Tross at Marit har opplevd at det har vært vanskelig å forholde seg til moren sin, så er det tydelig gjennom dette siste utsagnet at hun er glad i henne. Faren til Marit får i fortellingen hennes både en rolle som sikkerhetsbuffer og syndebykk. Han får skylden når det går galt i et bursdagsselskap, men er likevel den trygge ”bufferen” i forhold til moren. Ut over disse to rollene, tildeler ikke Marit faren noe særlig plass i fortellingen.

⁶¹ Morild ”viktige historier”

Marit uttrykker at hun alltid har vært redd. Selv om hun bare er 15 år, sier hun eksplisitt i forbindelse med et tilbakeblikk på oppveksten sin at ”jeg var redd gjennom hele barndommen min.” Å kjenne på og uttrykke med ord denne følelsen av redsel, sier noe om hvilket miljø Marit har vokst opp i. Selv om Marit har begge foreldrene sine tilstede, kategoriserer hun altså barndommen sin som fylt av redsel. Det er ikke uvanlig i et hjem hvor den ene av foreldrene er syk at den andre omsorgspersonen ikke har så mye overskudd og tid til overs for barna når behovene til den syke forelder er tatt hånd om. I en rapport som ble utgitt av Sosial- og helsedirektoratet slås det fast at psykisk sykdom hos en partner kan medvirke til store belastninger i hverdagen.⁶² At den psykiske sykdommen også kan gå ut over foreldrefunksjonen til den friske forelder er ikke utenkelig. Det kan synes som om dette er tilfellet i Marit sin fortelling og oppvekst.

I likhet med Anne finner vi også i fortellingen til Marit hint om at hjemmesituasjonen er noe hun ikke deler med så mange andre. Marit forteller om et barneselskapet, der hun opplevde at vennene lo av henne når hun fortalte om moren sin sykdom. Selv om dette er en engangshendelse er det trolig at den responsen som hun fikk da hun fortalte om hvordan det var hjemme har satt seg som en erfaring på hvordan utenforstående vil reagere på hjemmesituasjonen hennes. Å utsette seg for risikoen å møte slik respons igjen vil være lite trolig. Dette kan gjøre at Marit ikke tar med seg venner hjem, eller forteller så mange om hvordan det faktisk er hjemme. Likevel kommer Marit med noen råd og tips til andre i lignende situasjoner på slutten av sin fortelling. Her kommer det tydelig fram at hun selv har søkt hjelp og veiledning hos både barnevernet og psykologer, og at dette hjalp henne. Kanskje er det sånn at fagligheten hos både barnevernet og psykologene har gjort at hun har turt å åpne seg og fortelle om hjemmesituasjonen. Fordi disse settingene har vært så grunnleggende annerledes enn når hun prøvde å åpne seg for vennene sine. Kanskje har Marit funnet en trygghet og lydbarhet hos de voksne som hennes venner ikke hadde?

Videre sier Marit sin historie også noe om hvor vanskelig det kan være for pårørende å skille mellom person og sykdom. Etter hendelsen i barnebursdagsselskapet forteller hun at faren hadde fått moren til å ringe og be om unnskyldning til de som var i selskapet. Her forsvarer Marit moren med å skyld på sykdommen: ”Man kan jo ikke noe for at man opptrer annerledes når man er syk.” Faren blir her sydebukken som ikke klarer å holde moren borte fra selskapet, mens sykdommen får skylden for morens oppførsel. Det er tydelig at Marit prøver å skille mellom personen mamma og den psykiske sykdommen som moren har. Noe

⁶² Sosial- og helsedirektoratet (2006), 10

som ikke kan være så veldig lett når responsen hun får av å fortelle om morens sykdommen er latter, og vennene med dette tydelig ikke klarer å gjøre den samme distinksjonen.

Marit sin fortelling sier også noe om tillit. Hun sier: ”Jeg har aldri kunnet snakke med mamma.” Sammen med utsagnet om at hun alltid har vært redd, sier dette noe om den tilliten – eller manglende tillit – som hun har til foreldrene sine. Til tross for at morens sykdom etter hvert stoppet og at faren alltid var der, uttrykker Marit at hun ikke helt tør å stole på sine foreldre. Hun misunner venner og klassekamerater for å ha friske foreldre som de kan snakke med og si ting til. Dette utsagnet kan handle om hennes ønske om å ha en normal og sykdomsfri familie, eller det kan være et resultat av gjentatte opplevelser og erfaringer om at det ikke er greit for henne å komme med det hun tenker og føler hjemme. Igjen er det grunn til å tro at Marit har funnet lydbarhet og trygghet hos både barnevernet og psykologene som hun har gått til. Trygge og tydelige voksne som har hørt på hennes tanker, følelser og opplevelser, og som har støttet henne i valg. Gjennom Marit sin positive omtale av både psykologene og barnevernet er det trolig at hun har funnet noe der som hun ikke har kunnet få hjemme av foreldrene sine.

Marit – sett i lyset av Erikson og Killén

Fortellingen til Marit vitner om en ambivalens i forhold til utviklingen av tillit. Erikson hevder at foreldrerelasjonen legger både grunnlaget for tillit til andre mennesker og til seg selv. Her virker det som om Marit i økende grad har utviklet tillit til seg selv, og at dette etter hvert har vist seg gjennom hennes søken etter hjelp hos både barnevern og psykologer. Måten hun har blitt møtt på har trolig styrket Marit sin tro både til seg selv og andre, og hun har opplevd å bli sett og få støtte. Der hvor foreldrene hennes kanskje ikke klarte å stille opp med bekreftelse, tilstedeværelse eller støtte, opplever Marit at barnevernet og psykologene stiller opp. Dette gjør trolig at utviklingen av tillit til andre mennesker blir stimulert og kan fortsette å øke. Relasjonskompetansen som blir bygget opp i Marit sitt møte med de profesjonelle er også et pluss i forhold til hennes videre utvikling av tillit.

Marit kommer fra et hjem der begge foreldrene delvis er fysisk tilstede, men likevel hvor hun som tenåring ikke blir sett og hørt. Killén definerer omsorgssvikt som enten påført fysisk/psykisk skade eller å forsømme barnet alvorlig. Marit sin fortelling kan plasseres innenfor dette, og videre under følelsesmessig vanskjøtsel. Fortellingen sier lite om en overdreven tilfredstillelse av materielle behov, men det er trolig at Marit får dekket disse behovene godt nok. Det er de følelsesmessige behovene som ikke blir møtt hjemme av foreldrene. Gjennom fortellingen til Marit blir det tydelig at hun ikke har hatt noen å

bearbeide sine opplevelser med, men at dette behovet for bekreftelse og støtte i senere tid har blitt møtt av psykologer og barnevern.

2.2.2 Oppsummering

Den første fortellingen sier noe om hvordan det er for en ungdom, Anne, å vokse opp alene med en psykisk syk forelder. Det er enkelte episoder som biter seg hardt fast, og Anne føler seg presset til å inneha en voksenrolle ovenfor sin egen forelder. Denne fortellingen sier også noe om hvordan hun som har levd hele livet i pårønderollen i ungdomstiden søker å rive seg løs fra sin syke forelder og skape sitt eget liv. Den andre fortellingen handler både om et liv i uvitenhet og et liv med psykisk sykdom. Her har Ingrid opplevd å få sin virkelighetsforståelse og hverdag snudd på hodet, og prøver tydelig å takle dette som best hun kan. Hun handler og gjør valg basert på den lille erfaringen hun har fra nåværende inntrykk og opplevelser. Den siste fortellingen beskriver hvordan barn og unge kan være lojale mot sine foreldre, samtidig som de kan kjenne på et sinne og frustrasjon over sykdom og situasjon. Her blir det tydelig at Marit til tider sliter med å skille mellom person og sykdom, og hvordan dette påvirker måten foreldrene blir omtalt på.

Etter denne analysen av tre narrative fortellinger får teorien om både utviklingspsykologi og omsorgssvikt fornyet relevans og gyldighet for masteravhandlingen. Det kommer klart frem at hjemmesituasjonen og pårønderollen har en påvirkning på normalutviklingen. Analysen avdekker særlig tre utfordringer eller behov, som vil bli redegjort for avslutningsvis i dette kapittelet.

2.3 Ungdommenes behov

Alle de tre fortellingene bærer preg av å inneholde alvorlige opplevelser og en belastet hverdag. I møte med Killén sin definisjon av omsorgssvikt viser det seg at de alle kan bli plassert innenfor nettopp denne definisjonen. Dette sier noe om hvordan omsorgsrollen kan bli påvirket når den ene forelderen er psykisk syk, og hvordan foreldrene da kan komme til kort ovenfor sine egne barn. Hjemmesituasjonen til ungdom som har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser viser seg i disse tre fortellingene å bli påvirket i en noe negativ retning. Når fortellingene så har fått møte Erikson sin stadieteori kommer det til syne noen fellesnevner og temaer som tilsier at normalutvikling også har blitt påvirket av denne pårønderollen og hjemmesituasjonen. De tre temaene som her kommer til syne tilsvarer tre

områder hvor ungdommene har mest behov for hjelp og støtte til å utvikle dyder og egenskaper. De tre temaene er tillit, bearbeidelse og omsorg.

2.3.1 Tillit

Dannelsen av den grunnleggende tilliten finner sted i det første stadiet av Erikson sin teori. Det er det første samspeillet mellom foreldre og barn som gir erfaringer og legger grunnlaget for denne dannelsen (jmf. Kap. 2.1.1). Tillit kommer også opp som ungdomsoppgave på det femte stadiet. Her bygges det videre på den tilliten – eller mistilliten - som er dannet i forhold til andre mennesker og seg selv. Som ungdomsoppgave skal tilliten knyttes videre til verden og til framtiden. I fortellingen til Anne kan det synes som om den opprinnelige løsningen av den første utviklingsoppgaven legger føringer for når dette temaet kommer opp igjen som ungdomsoppgave. Istedenfor å ha en grunnleggende tillit til de nærmeste og verden, virker det som at Anne søker mer inn i seg selv og prøver å takle hverdagene alene. I fortellingen til Ingrid er den grunnleggende tilliten blitt dannet av erfaringer med foreldrene, men i løpet av oppveksten har nettopp denne tilliten fått en ordentlig knekk. Tillitsbruddet i å skjule den psykiske sykdommen fra Ingrid og dermed snu virkelighetsforståelsen hennes på hodet, gjør at mistilliten til verden er større enn tilliten. Dette gjør ungdomsoppgaven om tillit til en ensom og vanskelig oppgave for Ingrid. Marit sin fortelling vitner om en ambivalens i forhold til utviklingen av tillit. Den første grunnleggende tilliten som foreldrene skulle ha opprettet og lagt grunnlaget for er svak, men siden hun har blitt møtt og sett av både psykologer og barnevern ser det ut til at utviklingen av tillit til seg selv og andre har en stigende kurve.

Det kan i midlertidig se ut som at mangelen på den grunnleggende dannelsen av tillit i hjemmet – med trygge rammer og forutsigbare omsorgspersoner – har påvirket deres selvbilde og troen på seg selv. Tillit-spørsmålet handler altså ikke bare om å kunne ha tillit til andre, men også i hvor stor grad disse tre ungdommene har tillit til seg selv i møte med andre. Etersom det femte stadiet til Erikson blir løst i det relasjonelle og sosiale rom, kan akkurat denne faktoren bli spesielt tydelig. I forlengelsen av dette ser det ut til at den manglende tilliten også påvirker ungdommenes selvbilde og selvtilit.

2.3.2 Bearbeidelse

Når man har en uforutsigbar hverdag og alvorlige hendelser skjer fra tid til annen trenger man å kunne bearbeide inntrykk og opplevelser. De tre fortellingene viser at måten man bearbeider både inntrykk og uforutsigbarhet på er høyst individuelt. I fortellingen til Anne kommer det

fram at hun bearbeider inntrykk og opplevelser best alene. Først når hun får tid og ro til å tenke selv blir opplevelsene og inntrykkene bearbeidet. I den andre fortellingen kommer det klart fram at Ingrid ikke har funnet noen måte å bearbeide eller mestre utfordringene sine på. Fortellingen vitner om at hun på best mulig måte tar valg og organiserer hverdagen på en måte som hun tror vil gjøre den lettere. Inntrykkene, opplevelsene og erfaringene hun sitter inne med ser det ut som hun ikke har fått bearbeidet enda. En annen måte å bearbeide inntrykk og opplevelser på er sammen med andre. Marit sin fortelling vitner om at det å søke hjelp hos profesjonelle kan hjelpe. Først når hun oppsøkte hjelp hos barnevern og psykologer fikk hun bearbeidet opplevelsene og inntrykkene hun ikke fikk hjelp med hjemmefra. Hun fikk muligheten til å sette ord på både følelser, tanker og valg. Gjennom støtte og bekreftelse fra profesjonelle voksenpersoner har Marit fått tid og mulighet til å bearbeide sine inntrykk og opplevelser.

Det er tydelig i alle de tre fortellingene at ungdommene på hver sin måte prøver å takle hverdagen, samtidig som de forsøker å finne ut av sin egen måte å bearbeide de inntrykkene og opplevelsene som stadig bygger seg opp. I prosessen av å lære seg en måte å bearbeide inntrykk på kan erfaringen av den metoden som funker best sette seg som et handlingsmønster hos ungdommen. Dette handlings- og reaksjonsmønsteret kan i akkurat denne situasjonen tjene ungdommen godt – gjennom at de får muligheten til å bearbeide inntrykkene og finne en måte å mestre ting på. Samtidig kan det også bli en belastning for ungdommen når de vokser opp og reaksjonsmønsteret henger igjen. Det reaksjons- og handlingsmønsteret som en gang tjente dem, kan bli en byrde og hemme videre utvikling. Derfor kan det være viktig at ungdommene finner gode måter til å mestre hverdagen på, og tid og rom til å bearbeide inntrykk og opplevelser på.

2.3.3 Omsorg

Dannelsen og tilegnelsen av dyden omsorg plasserer Erikson i det syvende stadiet av sin teori. Selv om dette i forhold til ungdomstiden er en utviklingsoppgave som kommer, har en av ungdomsoppgavene dette som tema allerede ved det femte stadiet. Det dreier seg om å lære gjennom hvordan man selv blir behandlet. Ved at voksne autoritetspersoner behandler yngre og nyere medlemmer med omsorg, læres omsorgen videre. I fortellingen til Anne finnes denne dyden. Her er den trolig et resultat av tidlig ansvarstaking og rollereverseringen som skjer med moren. Det er i seg selv en positiv egenskap og dyd å ha utviklet, men det kan problematiseres hvis det går på bekostningen av andre mer essensielle og grunnleggende

dyder. I fortellingen til Ingrid kommer også dette aspektet og temaet fram ved at hun, etter avsløringen av sykdommen, blir en omsorgsperson for moren. Dette viser seg både gjennom fysisk omsorg og gjennom at moren benytter Ingrid som en fortrolig person. I forhold til Erikson sin teori er det ungdommene som her har tatt rollen som omsorgsgiver og som lærer dyden omsorg videre. I Marit sin fortelling kommer ikke omsorgs-aspektet eksplisitt fram slik som i de andre fortellingene, men ut fra fortellingens helhet kan man likevel skimte at dette er et underliggende tema. Marit sin fortelling har det absolutt mest barnslige uttrykket, og viser hvordan en reaksjon på lite omsorg og oppmerksomhet kan arte seg. Hennes tydelige råd og utstrakte hånd til andre ungdommer i lignende situasjoner viser hvordan hun på best mulig måte prøver å vise omsorg ovenfor andre. Det kan virke som at hun kompensere for at hun selv ikke har blitt sett, med å skulle se andre i lignende situasjoner. Omsorg som dyd og tema kan dermed være vanskelig også for henne.

I de to første fortellingene blir det klart at rollereverseringen mellom ungdommen og forelderen er så gjennomgående at ungdommene tidlig blir omsorgsgivere. Her lærer de ikke dyden eller egenskapen gjennom hvordan de blir behandlet, men heller gjennom å bli gitt et stort ansvar og nærmest kastet ut i det. Dette gjør det lett å tenke at det trolig er enklere for disse to ungdommene å gi omsorg enn det er å ta imot. Den siste fortellingen vitner om at når man ikke på ordentlig vis har fått omsorg i oppveksten, så er det ikke så lett å finne ut hvordan man verken skal gi eller få omsorg. Samfunnet opererer gjerne med normer og regler for hvor grensene går for hvor mye man skal bry seg og hvor mye omsorg som det er ”normalt” å kunne vise et annet menneske. Disse normene og reglene kan det se ut som at det ikke er så lett å gjette seg fram til. Fellesnevneren til alle de tre ungdommene er uansett at omsorg er et vanskelig tema.

2.3.4 Oppsummering

Tillit er et stort og omfattende tema, som en kan tenke at påvirker de aller fleste relasjoner. Det kommer her klart fram at det ikke bare er tillitsdannelsen til andre mennesker som er svekket hos ungdommene, også selvtilliten deres bærer preg av dette. Tillitsspørsmålet handler altså både om relasjonen til andre og til seg selv. Innenfor dette vil også selvbilde og selvtilliten til ungdommene ha blitt påvirket som resultat av påvirkningen til pårønderrollen. Kanskje har utfordringene rundt tillitsdannelsen også påvirket ungdommenes muligheter rundt å finne sin egen måte å bearbeide inntrykk og opplevelser på? Bearbeiding som tema ser nemlig også ut til å være en utfordring for ungdommene. Her er det tydelig at ungdommene

har måttet finne sine egne individuelle måter å takle en stressende og utfordrende hverdag. Under denne søken etter en god måte å bearbeide og mestre hverdagen på er det trolig at ungdommene har dannet seg sine egne handlings- og reaksjonsmønstre. Mønstre som kanskje på det nåværende tidspunktet tjener dem godt, men som senere kan vise seg å være en utfordring å forandre på. Omsorg er det tredje temaet som har vist seg å være utfordrende. I to av tre fortellinger er det trolig at dannelsen av denne dyden og egenskapen har skjedd som resultat av en rollereversering med den psykisk syke forelderen. I den tredje fortellingen kan det synes som at ungdommen ikke har erfaring med verken å få eller å gi omsorg. For dem alle kan dette skape usikkerhet ved det å ta imot omsorg – fordi erfaringene på dette området er små.

Disse tre temaene oppsummerer noen av ungdommenes utfordringer og behov. Deres gjenstand for fokus på slutten av dette kapittelet kommer på bakgrunn av dette. Dette er også tre temaer som vil bli behandlet videre i kapittel 4, der de får møte den signifikante andre og kirken.

3. Den signifikante andre og kirken

Det tidligere nevnte prosjektet ”Den ene” har blitt drevet siden 2009, med å rette søkelyset mot barn i risikozonen og hvordan man kan være den ene voksne som hjelper og utgjør en forskjell for et barn som strever.⁶³ Prosjektet henter sin fengende tittel fra ideen om at det bare trengs én voksen person som bryr seg, og at alle mennesker kan være den ene. Et annet ord og begrep for å være den ene som ser og verdsetter er *den signifikante andre*. Dette stammer fra George H. Mead sin teori om sosialiseringprosesser, og er blitt brukt om viktige rollemodellene som barn samhandler med.⁶⁴ I dagens samfunn blir begrepet gjerne brukt om en eller flere viktige voksenpersoner, utenom foreldrene, som støtter, hjelper og ser barn og unge. Dette kan være lærere, trenere, menighetsarbeidere, fritidsklubbledere osv. Alle barn og unge kan trenge noen som ser dem, oppmuntrer dem og støtter dem i sin utvikling mot å bli ansvarlige og selvstendige mennesker. For ungdommer som har to friske og fungerende foreldre blir denne eller disse signifikante andre en bonus og en fordel, men for de ungdommene som ikke har to friske foreldre tar en signifikante andre vare på en essensiell funksjon i disse ungdommenes liv.⁶⁵

Kirken snakker om seg selv som en åpen, inkluderende og tilstedeværende kirke, men hva kan den stille opp med i forhold til dette? Kan kirkens vesen og væren ha noe i seg som kan gi god grobunn for den signifikante andre? Kan kirken i seg selv være en signifikante andre? Kirken kan kjennetegnes av sitt fellesskap og sine gode verdier. Her burde det være muligheter for å både kunne bli sett, verdsatt og støttet. Kirken er et sted som kan knytte livet sammen gjennom dåp, konfirmasjon, bryllup og gravferd, men hvordan kan kirken virke inn i det hverdagslige livet? Er det noe som gjør at kirken kan utgjøre en forskjell i barn og unges hverdag? Denne delen av masteravhandlingen vil jobbe ut fra delproblemstillingen: *Hvordan er forholdet mellom kirken og begrepet ”den signifikante andre”?* Kapittelet vil først si noe om hva en signifikante andre er og kan være, før den går mer inn i det kristne og hva kirken er. Avslutningsvis i kapittelet vil mulige koblinger mellom en signifikant andre og kirken bli gjenstand for fokus.

⁶³ Unicef

⁶⁴ Djulepa, L. (2005), 16

⁶⁵ Almvik, A. og B. Ytterhus (2004), 79

3.1 Den signifikante andre

Signifikante er synonymt med betydningsfull.⁶⁶ Å være en signifikante andre vil dermed handle om å være en betydningsfull person. Den signifikante andre er en som barnet eller ungdommen bryr seg om og lytter til. På denne måten får den signifikante andre en stor betydning for vedkommendes selvoppfattelse og virkelighetsforståelse.⁶⁷ Begrepet *den signifikante andre* stammer, som tidligere nevnt, fra George H. Mead sin teori om sosialiseringprosesser. Selv om Mead tilsynelatende ikke selv brukte begrepet, er det tydelig at dette er tilstede i hans teori om sosialiseringprosesser.⁶⁸ Begrepet blir i Meads teori brukt om det primære sosiale nettverket, i forhold til utvikling og alder.⁶⁹ Det vil si at det i begynnelsen som oftest gjelder foreldre eller omsorgsgiverne, før det etter hvert kan gå over til å gjelde jevnaldrende og andre viktige personer i barnets liv. I dagens samfunn blir begrepet brukt om hovedsakelig den eller de viktige og betydningsfulle voksne omsorgspersonene, utenom foreldrene, i et barns liv. I denne sammenhengen er det ofte snakk om en posisjon og rolle som bør fylles i forhold til barn eller unge, og deres utvikling og velferd – gjerne når det er fare for dette barnet sin utvikling. I en videre redegjørelse for *den signifikante andre* tjener det å se litt på linken til resiliens-begrepet og å redegjøre for hvilken funksjon og kjennetegn en signifikante andre har.

3.1.1 Resiliens

Den signifikante andre hører gjerne sammen med barn og unge i risikozonen. Ikke nødvendigvis fordi barnet eller ungdommen selv søker risiko, men fordi det har havnet i risikozonen på grunn av sine omgivelser eller oppvekstvilkår. På dette området kan den signifikante andre knyttes til resiliens-begrepet. Resiliens blir definert som psykologisk motstandskraft.⁷⁰ Det handler om positiv mestring tross påkjenninger og stress. Sheila Alnes argumenterer i sin masteroppgave *Signifikante andre. Et eksplorerende kildestudie av resiliensfremmede relasjoner og muligheter for operasjonalisering av denne beskyttende faktoren* for at den signifikante andre bidrar med en resiliensfremmende relasjon i forhold til barn i risikozonen. Hun nevner særlig fem områder der den signifikante andre kan bidra positivt for en bedre mestring av hverdagen; (1) gjennom å endre barnets oppfatning av risikofaktoren eller redusere risikoeksponeringen, (2) redusere omfanget av negative

⁶⁶ Store norske leksikon *signifikant*

⁶⁷ Levin, I. og J. Trost (1996), 46f

⁶⁸ Levin, I. og J. Trost (1996), 47

⁶⁹ Djulepa, L. (2005), 16

⁷⁰ Store norske leksikon *resiliens*. Videre vises det til Alnes, S. (2005) og bruken av begrepet der.

kjedereaksjoner, (3) fremme et positivt selvbilde og selvoppfatning, (4) bidra til å åpne nye muligheter og (5) bidra til kognitiv bearbeiding. Alnes fremhever selve relasjonen til den signifikante andre som viktig for en positiv mestring av en stressfull hverdag.⁷¹ Likevel trenger ikke den signifikante andre alltid å være fysisk tilstede for å være en støttende faktor, men er så betydningsfull for barnet at det kan interagere med han eller henne i tankene.⁷² Dette sier noe om hvilke grenser og hvilken tydelighet en signifikante andre har vist og bruker, og hvor betydningsfull denne personen har blitt. Poenget med å knytte den signifikante andre sammen med resiliens-begrepet er å fremheve et ressursorientert perspektiv på barn og unge i risikozonen. For selv om enkelte barn og unge trenger en signifikante andre for å kunne utvikle seg normalt og for å kunne utvikle en motstandskraft til å utvikle psykiske problemer, så er det nettopp i dem selv de finner denne styrken og motstandskraften. Den signifikante andre er sånn sett en person som støtter, anerkjenner og hjelper barnet eller ungdommen på vei til å finne denne styrken i seg selv. Resiliens er i så måte ikke et kjennetegn ved den signifikante andre, men er et aspekt i relasjonen mellom den unge og den signifikante.

3.1.2 Kjennetegn

Hva kjennetegner så en signifikante andre? Tradisjonelt har en signifikante andre vært en som har sett, bekreftet og anerkjent et barn i risikozonen slik at dets utvikling ikke har gått i negativ retning. Dette er en person som tar over omsorgsrollen som foreldrene har hatt, hvis eller når de kommer til kort. Særlig barn eller unge av rusmisbrukere og psykisk syke kan ha bruk for en signifikante andre når foreldrene ikke klarer å være tilstede. Det har vist seg at betydningen og viktigheten av en signifikante andre for nettopp disse barna er særlig høy. Ved å bli sett, bekreftet og anerkjent kan barnet eller ungdommen klare seg helt fint som voksne, tross en uheldig start på livet. De blir tatt på alvor, får omsorg og blir sett, og den signifikante andre hjelper dem i så måte med å tro på seg selv og sine evner til å mestre en vanskelig hverdag. Kjennetegnene til en signifikante andre er i så måte; evne til å se, til å anerkjenne, kunne støtte og veilede, respektere og ta på alvor og hjelpe. En viktig funksjon til en signifikante andre vil også være å korrigere og opprettholde et sunt og sant verdensbilde, der dette ikke allerede er blitt gitt av foreldrene eller de primære omsorgspersonene. Summen av alt dette gjør nettopp den signifikante til en betydningsfull og viktig person som innehar en

⁷¹ Alnes, S. (2005), 32-39

⁷² Levin, I. og J. Trost (1996), 46f; Alnes, S (2005), 28

viktig posisjon og rolle ovenfor vedkommende den er signifikant for. Ulik risiko vil trenge ulik tilnærming og motstand, og dermed trenger ikke en signifikante andre å inneha alle disse kjennetegnene eller egenskapene på en gang. Med kun noen av disse faktorene eller kjennetegnene tilstede vil relasjonen til den signifikante andre kunne fremme resiliens og motstandskraften i den aktuelle ungdommen.

3.1.3 Oppsummering

Den signifikante andre er et begrep som gjerne brukes om betydningsfulle omsorgspersoner ovenfor barn eller unge som har havnet i risikozonen på grunn av sine oppvekstvilkår og omgivelser. Innenfor denne settingen bidrar den signifikante andre med både å kunne se og støtte ungdommen, samt en resiliensfremmende relasjon. Den signifikante andre er ikke bare en person fra utsiden som skal se og hjelpe ungdommen, men skal også bidra med at ungdommen selv oppdager sine egne mestringskrefter og styrke til å utvikle seg normalt tross uheldige omgivelser. Med dette aspektet i bakhodet er kjennetegnene til den signifikante andre blant annet å se, anerkjenne og støtte. Ungdommen kan gjennom denne relasjonen oppleve å bli tatt på alvor, få omsorg og rom til å utvikle seg. Den signifikante andres kjennetegn kan i så måte være mange forskjellige, men de vil alle springe ut fra tanken om å genuint se vedkommende.

3.2 Hva er kirken?

Kirken kan både snakkes om som en institusjon, en fysisk bygning eller et fellesskap. Begrepet rommer både den verdensvide kirke og den lokale menigheten. Men hva og hvem er kirken egentlig? Denne masteravhandlingen vil i all hovedsak forholde seg til kirken i betydningen Den norske kirke. Den vil ta for seg kirkens teologiske forankring og begrunnelse, og forsøke å si noe om hvordan kirken i teorien er. Dette med særlig vekt på hvordan kirken selv vil bli oppfattet – gjennom visjonsdokumentet for perioden 2009-2014, Kirkemøteuttalelsen ”Den norske kirkes identitet og oppdrag” fra 2004 og Plan for diakoni som kom i 2008. Før disse dokumentene blir redegjort og analysert, tjener det å ha et litt bredere blikk og se hva Bibelen og Den norske kirkens bekjennelsesskrifter sier om det å være kirke.

3.2.1 Bibelen og bekjennelsesskriftene

Et godt utgangspunkt for en generell kirkeforståelse finner vi i evangeliet etter Matteus 18,20: ”For hvor to eller tre er samlet i mitt navn, der er jeg midt iblant dem.”⁷³ Harald Hegstad mener i boken *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien* at dette verset er godt egnet som utgangspunkt for en kirkeforståelse, med dets tradisjon og røtter tilbake til oldkirken, fordi det peker på viktige aspekt ved hva kirken er og springer ut av. Verset forener det konkrete med et guddommelig nærvær, og beskriver sånn sett kirken i sin ”urform”.⁷⁴ Det snakkes ikke om krav til det ene eller det andre, men det har et ganske enkelt og konkret syn på hva det å være kirke vil si; å samles i Jesus Kristus sitt nærvær. Hegstad hevder videre at Jesu nærvær ut fra dette verset er knyttet til to helt bestemte forhold: (1) at mennesker samles og (2) at de kommer sammen i *Jesu navn*.⁷⁵ Det første forholdet handler om at Jesu nærvær er knyttet til et fellesskap av mennesker, mens det andre forholdet handler om å søke og samles i *Jesu navn*. Kirken er altså et fellesskap av mennesker som samles i Jesu navn og søker Gud. Selv om dette bibelverset alene ikke kan bestemme hele kirkeforståelsen, så får det fram et viktig poeng og aspekt i samtalen om hva kirken generelt er; den er en samling eller fellesskap av mennesker som søker Gud. Uansett andre krav så må dette ligge til grunn for en forståelse av kirken.

Den norske kirkes bekjennelsesskrifter er en annen kilde til å si noe om hva kirken er og skal være. Den består av fire trosbekjennelser – den apostoliske, den nikenske, den athanasianske og den augsburgske – samt Luthers lille katekisme.⁷⁶ Av disse skriftene er det den augsburgske trosbekjennelse, eller Confessio Augustana (heretter betegnet som CA), som tydeligst sier noe om hva som kjennetegner kirken og hva den skal være. I artikkel 7 står det: ”(...) kirken er en forsamling av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett.”⁷⁷ Igjen blir det pekt på at kirken er et fellesskap, et sted der mennesker samles. Samtidig kommer det også noen krav til hva det å være kirke vil si. Hegstad peker på likheten mellom CA7 og Matt 18,20; at de begge handler om at mennesker samles og at begge forsamlingene er ”kvalifisert”. I Matt 18,20 bestemmes forsamlingen ut fra at den samles i Jesu navn, mens i CA7 nevnes både *hvem* som samles og *hva* de samles om.⁷⁸ CA7 gir derfor en litt mer bestemt innholdsmessig definisjon av hva kirken skal være og gjøre; *lære* evangeliet rent og *forvalte* sakramentene rett. I forlengelsen av dette trekker Hegstad inn Apg

⁷³ Bibelen (2011), Matt. 18,20

⁷⁴ Hegstad, H. (2009), 19

⁷⁵ Hegstad, H. (2009), 20

⁷⁶ Brunvoll, A. (2006), 13

⁷⁷ Brunvoll, A. (2006), 48

⁷⁸ Hegstad, H. (2009), 21

2,42: ”De holdt seg trofast til apostlenes lære og fellesskapet, til brødsbrytelsen og bønnene.”⁷⁹ Dette er beskrivelsen av menighetens liv etter pinsedag, og sier noe om hva man samles om når man samles i *Jesu navn*. Her oppsummeres og møtes dessuten både Matt 18,20 og CA7 i tematikk og innhold gjennom de fire størrelsene som Apg 2,42 nevner; (1) bønner svarer til konteksten til Matt 18,20 om det å samles i Jesu navn, (2) Apostlenes lære svarer til evangeliet i CA7, (3) brødsbrytelsen svarer til nattverdens sakrament i CA7 mens det siste (4) fellesskapet trekkes fram som noe særegent i seg selv.⁸⁰ Fellesskapet oppgis ikke bare som utgangspunkt for å få del i Jesu nærvær, men har her en egenverdi i seg selv.

Ut fra disse tre skriftstedene ser vi at kirken må være et sted der mennesker samles. Et sted der evangeliet blir forkynt og sakramentene blir forvaltet. Kirken skal ut fra disse tekstene være et fellesskap som både søkes ut fra at det har sin egenverdi og samtidig der dette fellesskapet sammen kan søke Jesu nærvær.

3.2.2 Den norske kirke

Spørsmålet om hva Den norske kirke er kan man finne like mange svar på som det finnes lokalmenigheter. Hvordan Den norske kirke derimot vil framstå og karakterisere seg selv, kan man finne blant Den norske kirkes visjoner, uttalelser og diverse planer. I *Visjonsdokument for Den norske kirke* for perioden 2009-2014 står det at Den norske kirke skal være ”en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke.”⁸¹ I disse fire beskrivende begrepene ligger det som kirken selv mener skal være det karakteristiske ved kirken. Begrepene tar henholdsvis for seg troen på den treenige Gud, vitne om Jesus Kristus lokalt og globalt, å vise omsorg gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, kamp for rettferdighet og vern om skaperverket og ved å utvikle mangfoldige fellesskap som respekterer ulikheter.⁸² Selv om dette er karakteristikken i visjonsdokumentet for perioden 2009 til 2014, så ble disse begrepene allerede nevnt i en uttalelse fra Kirkemøtet i 2004: *Den norske kirkes identitet og oppdrag. Uttalelse fra Kirkemøtet 2004*. Dette gir begrepene en større tyngde og viser at de virkelig er noe kirken både identifiserer seg med og karakteriserer seg som. Masteravhandlingen vil i det følgende se litt nærmere på disse fire begrepene.

⁷⁹ Bibelen (2011), Apg. 2,42

⁸⁰ Hegstad, H. (2009), 21

⁸¹ Kirkemøtet (2008); Kirkerådet (2004), 4-6

⁸² Kirkemøtet (2008)

3.2.2.1 Bekjennende

At kirken skal være bekjennende definerer Den norske kirke som å ”dele og gi videre troen på den treenige Gud.”⁸³ Med dette utsagnet plasserer Den norske kirke seg innenfor en luthersk tradisjon, der troen på Faderen, Sønnen og den Hellige Ånd som skaper, frelser og livgiver er sentral. De lutherske bekjennelsesskriftene, som er nevnt ovenfor, er et særlig uttrykk for denne felles troen.⁸⁴ Uttalelsen fra Kirkemøtet i 2004 formulerer det slik:

Kirken vitner om Guds kjærlighet og gode vilje med verden og det enkelte menneskeliv, og om hvert enkelt menneskes uendelige verdi. Den vitner om nåden og tilgivelsen som frelsen bringer, og om det håp for verden og den enkelte som er gitt i Jesu oppstandelse og i forventningen om at han kommer tilbake og gjør alle ting nye.⁸⁵

Den bekjennende siden ved kirken skal tydelig peke på den treenige Gud, med dens gode vilje og kjærlighet til verden, samtidig sier den noe om hvert enkelt menneske her på jorden. Dette sier også noe om hvordan kirken karakteriserer troen på den treenige Gud som en positiv størrelse og faktor. Ut fra dette sitatet om kirkens bekjennende side kan en både se konturene av et kristent menneskesyn og hvordan troen på Gud kan og vil påvirke hvert enkeltmenneskes liv. Dette gir grobunn for å tenke at kirken ikke bare er tilstede på søndager og ved høytider, men at kirken virker inn i enkeltmenneskers hverdag og liv gjennom de grunnleggende verdier som den vitner om. Dette gir begrepet en relevans i forhold til underproblemstillingen, ettersom det viser kirkens tilstedeværelse i både hverdagen og ved høytider.

3.2.2.2 Misjonerende

Med begrepet misjonerende vil kirken både si noe om sitt eget virke, men også om hvem de gjør dette sammen med. ”Ved å vitne om Jesus Kristus lokalt og globalt sammen med den verdensvide kirke”⁸⁶ står det i Visjonsdokumentet. Dette viser at Den norske kirke er en del av en større kirke som spenner over landegrensene. I Kirkemøte-uttalelsen blir begrepet først satt inn i en historisk kontekst, før den omtaler hva kirkens misjon skal være. Det var ved hjelp av misjon at kristendommen kom til Norge, og Den norske kirke har dermed både et kall og en tradisjon å følge opp. At kirken er misjonerende handler om at den har del i Kristi eget

⁸³ Kirkemøtet (2008)

⁸⁴ Kirkerådet (2004), 4f

⁸⁵ Kirkerådet (2004), 5

⁸⁶ Kirkemøtet (2008)

oppdrag om å kalle mennesker til forsoning med Gud og hverandre, og til å bli medlem av den kristne kirke gjennom dåp.⁸⁷ Misjonen skal finne sted både innad i eget land og over landegrenser. Det er særlig i forbindelse med misjon i utlandet at koblingen til den verdensvide kirke blir synlig. Defineringen av *misjonerende* viser også tilbake til det første begrepet ved at det også her er snakk om å dele tro. Isolert sett har dette begrepet lite relevans i forhold til oppgaven, men setter man det inn i et diakonalt perspektiv viser begrepet at det handler om å ta vare på hele mennesket. Gjennom et slikt indirekte perspektiv blir begrepet misjonerende mer aktuelt og relevant for masteravhandlingen.

3.2.2.3 Tjenende

Den norske kirke bruker begrepet tjenende om seg selv, og plasserer fire punkter innunder; nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, kamp for rettferdighet og vern om skaperverket. Disse fire punktene finner vi også igjen i definisjonen av diakoni i Den norske kirkes plan for diakoni anno 2008:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.⁸⁸

Ut fra denne sammenfallende bruken av underpunkter, og som del av et svar på hvordan kirken gjerne vil oppfattes, kan man likegodt si at kirken er diakonal som tjenende. Men hva betyr dette? Blir ikke dette bare store ord og fine begreper om hva kirken er? Sammenfallet av underpunkter tilsier at begge begrepene egentlig handler om det samme. Å være tjenende og å være diakonal er to sider av samme sak. At kirken vil være tjenende kommer til uttrykk nettopp gjennom diakonien. Med andre ord, det er gjennom diakoniens uttrykk og handlinger at det tjenende aspektet ved kirken blir synlig. For en bedre forståelse av hva kirken mener med begrepet tjenende, er det fint å se på underpunktene.

Nestekjærlighet handler om medmenneskelighet og om å ha omsorg for hverandre. Plan for diakoni fastslår at ”nestekjærlighet omfatter alle sider ved mennesket”.⁸⁹ Omsorgen og nestekjærligheten er ikke noe som bare går én vei, men er en gjensidig måte å forholde seg til hverandre på. Innenfor nestekjærlighet ligger det også respekt for den andres integritet og likeverd. Kirkens begrunnelse for nestekjærligheten springer ut fra troen på den treenige Gud

⁸⁷ Kirkerådet (2004), 5

⁸⁸ Kirkerådet (2008), 7

⁸⁹ Kirkerådet (2008), 9

og gjennom det kristne menneskesynet. Som Plan for diakoni sier: ”(...) mennesker er skapt i Guds bilde til å være medmennesker. Vi er utlevert til hverandre og vi er avhengige av hverandre og alt annet som lever.”⁹⁰ Et annet uttrykk for kirkens medmenneskelige omsorg er det *inkluderende fellesskapet*.⁹¹ Dette er et fellesskap hvor alle er velkomne og kan delta på lik linje. I Bibelen beskrives dette fellesskapet i 1. Kor. 12 som en kropp med mange lemmer; der hvert enkelt lem har en viktig funksjon for helheten. Det er nettopp forskjellene og mangfoldet som gjør fellesskapet helt. Også innenfor et inkluderende fellesskap finner man gjensidigheten og avhengigheten av hverandre, gjennom å både kunne se andre og ved å bli sett selv.⁹² Disse to første punktene under begrepet tjenende viser at både gjensidighet, respekt og omsorg for andre mennesker er sammenvevde og viktige aspekter. Med det tredje punktet, *vern om skaperverket*, kommer Guds forvalteroppdrag inn.⁹³ At menneskene gjennom sin relasjon med Gud har ansvar for å forvalte og bevare skaperverkets integritet. I dagens samfunn trues både mennesket og naturen av menneskelig overforbruk og grådighet. Med dette punktet mener kirken at det er viktig at menneskene blir seg bevisst sin avhengighet av alle dets relasjoner – både til naturen, til andre mennesker og til seg selv.⁹⁴ Det siste punktet, *kamp for rettferdighet*, handler om å kunne stille seg på de svake sin side og hjelpe deres stemme til å høres. På lik linje som mennesker lever i gjensidige forhold til hverandre, styrer og påvirker systemene og strukturene i samfunnet den enkeltes liv. Der disse strukturene skaper og er årsak til menneskelig nød og lidelse er det viktig og nødvendig at medmenneskeligheten og omsorgen for hverandre kommer til syne gjennom solidaritet i kampen for rettferdighet og fred.⁹⁵

Der de to første punktene handler om gjensidighet, respekt og omsorg for de enkelte medmenneskene, viser de to siste punktene at også arbeid med større perspektiv vil virke inn på medmenneskelig omsorg. Begrepet tjenende, som kirken karakteriserer seg som, får sånn sett en betydning av å handle om omsorg for medmennesker, i både et stort og lite perspektiv. I denne betydningen har begrepet tjenende en direkte relevans for denne oppgaven. En kirke preget av omsorg for medmennesket kan passe godt med enkelte av egenskapene og kjennetegnene til den signifikante andre.

⁹⁰ Kirkerådet (2008), 9

⁹¹ Kirkerådet (2008), 10

⁹² Kirkerådet (2008), 10

⁹³ Kirkerådet (2008), 10

⁹⁴ Kirkerådet (2008), 10

⁹⁵ Kirkerådet (2008), 10

3.2.2.4 Åpen folkekirke

Begrepet ”åpen folkekirke” har Den norske kirke definert som ”å utvikle fellesskap som verdsetter mangfold og respekterer ulikheter.”⁹⁶ Med åpen kan det her virke som at Den norske kirke tenker både på et inkluderende fellesskap med dem som allerede har funnet sin vei til kirken, men også at det skal være lave terskler for dem som måtte vurdere å komme. Under dette begrepet menes det også at kirken skal være allmenn, gjennom at den skal ”lytte til menneskers livserfaringer og spørsmål, og tilby fellesskap som gir forankring og tilhørighet.”⁹⁷ Dag Myhre-Nielsen skriver i sin avhandling *En hellig og ganske alminnelig kirke* om folkekirkebegrepet ut fra et kvalitativt perspektiv.⁹⁸ Han forstår kirkens folkelighet uavhengig av om det er en majoritets- eller minoritetskirke. Myhre-Nielsen er også opptatt av at kirken ikke skal kjennetegnes ved at den avgrenser seg fra det allmennmenneskelige. Det er nettopp det motsatte som er viktig; kirken må representere det allmenne.⁹⁹ Ifølge Hegstad rommer Myhre-Nielsens forståelse av kirkens folkelighet to aspekter; (1) at kirken med sitt fellesskap skal romme alle sidene ved menneskelivet og (2) at kirken ikke kan lukke seg ute av samfunnet for øvrig.¹⁰⁰ Å være en ”åpen folkekirke” vil i lys av disse perspektivene bety å være en kirke som snakker sant om livet, bryr seg om alle sidene ved mennesket og samfunnet, og en kirke som inkluderer alle i sitt fellesskap.

3.2.3 Oppsummering

Denne andre delen av kapitlet har handlet om hva kirken er, både ut fra Bibelen og bekjennelsesskriftene og ut fra Den norske kirke selv. Bibelen og bekjennelsesskriftene legger vekt på å samles i Jesu navn. Her danner fellesskapet både et utgangspunkt for å søke Gud samtidig som det har en egenverdi i seg selv. Den norske kirke følger tradisjonen og stiller seg bak dette, men har også selv prøvd å definere hva det innebærer å være kirke. Her er det fire begrep som har blitt vektlagt; bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke. Gjennom disse begrepene kommer det fram at Den norske kirke både skal dele troen og peke på Jesus Kristus, samt at den også skal ta vare på medmennesker i et stort og lite perspektiv. Kirken skal være åpen og tilgjengelig for alle, og inkludere folket og samfunnet i sitt

⁹⁶ Kirkemøtet (2008)

⁹⁷ Kirkerådet (2004), 6

⁹⁸ Myhre-Nielsen, Dag (1998)

⁹⁹ Myhre-Nielsen, Dag (2000), 19

¹⁰⁰ Hegstad, H. (2009), 69f

fellesskap. I forhold til hvordan kirken kan være en signifikante andre er det særlig de to siste begrepene som er aktuelle. Der *bekjennende* og *misjonerende* går på troen og hvordan kirken er begrunnet, gir *tjenende* og *åpen folkekirke* et litt mer konkret og praktisk uttrykk ved at begrepene begrunner hva kirken er med dens handlinger. Selv om de to første begrepene viser at kirken både virker inn i hverdagen og at den er en del av noe større, viser de to siste begrepene hvilke innholdsmessige kvaliteter eller egenskaper kirken selv vil inneholde. Selv om gjennomgangen av alle de fire begrepene tjener som et oversiktsblikk på hvordan Den norske kirke vil bli oppfattet er det klart at disse to siste begrepene er mest aktuelle i forhold til delproblemstillingen i dette kapittelet. Begrepene *tjenende* og *åpen folkekirke* viser at Den norske kirke skal vitne om omsorg, gjensidighet og respekt i et mangfoldig og inkluderende fellesskap. Gjennom begge disse begrepene signaliserer Den norske kirke, i tråd med det Bibelen og bekjennelsesskriftene har sagt, at fellesskapet er et viktig aspekt ved det å være kirke.

3.3 Fellesskap

Ut fra skriftsteder både i Bibelen, i bekjennelsesskriftene og ut fra diverse dokumenter i Den norske kirke har fellesskapet som begrep og kjennetegn ved kirken blitt nevnt flere ganger. Men hva innebærer egentlig dette fellesskapet? Er det et fellesskap som de man kan finne overalt ellers i samfunnet, eller er det noe spesielt ved akkurat kirkens fellesskap? Finnes det noen kjennetegn som gjør at man kan se at dette er kirkens fellesskap, eller er det måten fellesskapet er begrunnet på som evt. utgjør det spesielle? Denne delen av kapittelet vil si noe om koinonia-begrepet og fellesskapets to aspekter.

3.3.1 Koinonia

Fokuset på forståelsen av kirken som fellesskap har kommet de siste årene særlig med koinonia-ekklesiologien. Denne ekklesiologien tar sikte på å forstå kirken som et fellesskap, og arbeider hovedsakelig ut fra det nye testamentets tale om kirken som *koinonia* (latin: *communio*).¹⁰¹ Selve ordet og begrepet *koinonia* blir oversatt på norsk med ordet fellesskap, men det norske ordets betydning dekker ikke alle aspekter ved begrepet og derfor blir ofte det latinske eller greske ordet benyttet som mer dekkende for begrepet.¹⁰² Koinonia handler om et mer dyptgripende og utvidet fellesskap, enn sånn samfunnet benytter ordet fellesskap.

¹⁰¹ Hegstad, H. (2009), 87

¹⁰² Hegstad, H. (2009), 87; Tjørhom, O. (1999), 117

Koinonia-begrepet brukes aldri som betegnelse på kirken, men viser et viktig aspekt ved det kirken har vært og skal være. Det er et kvalifiserende begrep i og med at det sier noe om kirken og dens bestemmelse.¹⁰³ Selve koinonia tankegangen har tre hovedtanker: (1) det tar utgangspunkt i en trinitarisk forståelse av Gud, (2) det er et relasjonelt fellesskap mellom mennesker og (3) det har en vertikal forankring i den treenige Gud.¹⁰⁴ Gjennom dette blir det synlig at koinonia-fellesskapet er et relasjonelt fellesskap og at det gir kirken et dobbelt aspekt; både et fellesskap med Gud og et fellesskap med hverandre. I all hovedsak handler koinonia og det utvidede fellesskapet her om en felles *delaktighet* i noe.¹⁰⁵ Denne felles delaktigheten kan vise seg gjennom både nattverden og lidelsen, og gi konkrete utslag i fellesskapet mellom de kristne.

3.3.1.1 Nattverden og lidelsen

Gjennom nattverdens vin og brød er fellesskapet sakramentalt formidlet. Dette fellesskapet, som er forankret i Bibelen, dreier seg både om de kristnes delaktighet i Kristus og deres delaktighet i hverandre.¹⁰⁶ I 1 Kor 10,16-17 står det:

Velsignelsens beger som vi velsigner, gir ikke det oss del i Kristi blod? Brødet som vi bryter, gir ikke det del i Kristi kropp? Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp. Fordi vi har alle del i det ene brød.¹⁰⁷

Her kommer delaktigheten i både Kristus og hverandre, gjennom nattverden, tydelig fram. Det velsignede brødet og vinen gir direkte delaktighet i Kristus, og gjennom å motta og dele dette i fellesskap kommer delaktigheten og fellesskapet med hverandre tydelig fram. Også gjennom Kristi lidelse og død, kommer fellesskapet og delaktigheten konkret til uttrykk og syne. I både Fil 3,10-11 og 1 Pet 5,1 handler det om å ha del i Kristi lidelse, trøst og oppstandelse. Videre gjelder dette også fellesskapet med hverandre, gjennom Kristi lidelse, i 2 Kor 1,7 og Fil 4,14.¹⁰⁸ Selv om skriftstedene her deler seg i enten å handle om delaktighet i Kristi lidelse eller delaktighet i hverandres lidelse, så dreier det seg også på dette punktet om det doble aspektet med både et fellesskap med Gud og et fellesskap med hverandre.

¹⁰³ Hegstad, H. (2009), 87f

¹⁰⁴ Tjørhom, O. (1999), 118f

¹⁰⁵ Hegstad, H. (2009), 87f

¹⁰⁶ Hegstad, H. (2009), 88

¹⁰⁷ Bibelen (2011), 1 Kor 10,16-17

¹⁰⁸ Hegstad, H. (2009), 88

3.3.1.2 Fellesskap mellom kristne

Hvordan fellesskapet konkret kan arte seg sier koinonia-begrepet også noe om. I Apostelgjerningenes bilde av menigheten i Jerusalem finner vi et bilde på dette fellesskapet. Igjen trekkes Apg 2,42 fram, hvor man ser at fellesskapet er et viktig og sentralt element i menighetens liv.¹⁰⁹ Her settes fellesskapet på lik linje med evangeliet, nattverden og bønner, og poengteres dermed som et viktig element ved menigheten. I Fil 2,1-4 finner en belegg for at fellesskapet mellom kristne stammer fra og begrunnes ut fra fellesskapet med Gud. Her skapes det ikke noe skille mellom det ”åndelige” fellesskapet og det konkrete mellommenneskelige fellesskapet mellom de kristne.¹¹⁰ Fellesskapet mellom de kristne, og begrunnelse for hvor tett dette fellesskapet er, finner en også i 1 Kor 12. Her fremstiller Paulus menigheten som Kristi kropp. Dette sier tydelig noe om hvordan fellesskapet mellom Kristus og de troende er, men like viktig her er kanskje Paulus sin omtale av forholdet mellom de kristne.¹¹¹ Videre trekker Hegstad fram den gjensidige kjærligheten mellom de troende. I tekstene om den første kristne menighet finner en belegg for at ”å elske hverandre” har vært et viktig ideal.¹¹² De kristnes forhold til hverandre karakteriseres også av begreper som respekt og gjensidighet.¹¹³ Det at man omtaler andre kristne som venner og søsken vitner om at forholdet kristne imellom i de første menighetene hadde sitt grunnlag i et sterkt fellesskap.¹¹⁴ Det er en kjent bibelsk metafor å karakterisere de kristnes fellesskap som en familie. Her handler ikke familiens bånd og fellesskap med hverandre bare om materielle og sosiale størrelser, men om å være av samme kjøtt og blod. Å ha delaktighet også i hverandres fysiske og kroppslige tilstedeværelse.

3.3.2 Det dobbelte aspekt

Når det er snakk om at fellesskapet eller koinonia har et dobbelt aspekt, er det fort å rangere disse aspektene. Tradisjonelt sett og i forhold til bibelstedene kan det være lett å tenke at fellesskapet med Gud kommer foran fellesskapet med hverandre. Både Bibelen og de fleste henvisninger om dette temaet benevner nettopp denne rekkefølgen. Det er heller ikke unormalt å tenke seg at i kristne settinger er det denne rekkefølgen som gjelder. Fellesskapet

¹⁰⁹ Hegstad, H. (2009), 89

¹¹⁰ Hegstad, H. (2009), 89

¹¹¹ Hegstad, H. (2009), 90

¹¹² Hegstad, H. (2009), 89

¹¹³ Hegstad, H. (2009), 90

¹¹⁴ Hegstad, H. (2009), 90

med Gud kan fort bli hevet litt over og satt foran andre forhold. På den måten blir forholdet og fellesskapet med Gud prioritert og satt høyere enn fellesskapet med kristne medmennesker. På den andre siden står det ingen steder at disse to aspektene ved fellesskapet ikke er likeverdige. Nettopp denne likeverdigheten kan man tenke seg ut fra at dette er to sider av samme sak. Skillet mellom de to aspektene kan ha blitt laget litt kunstig i etterkant – kanskje har det ikke vært snakk om noe skille i det hele tatt? (jmf. Fil 2,1-4 og 1 Kor 12,12-27). Nattverden er et eksempel der begge aspektene kommer til syne. Dette er også et godt eksempel for å vise likeverdigheten ved de to fellesskaps-aspektene. I nattverden får en delaktighet i Kristus gjennom brødet og vinen. Gjennom mottakelsen av det samme brødet og vinen får en også delaktighet i fellesskapet med hverandre. Inngåelsen av begge fellesskapene skjer samtidig. For det er nettopp i mottagelsen av brødet og vinen at begge fellesskapene viser seg, uten forrang eller rekkefølge. Det er med andre ord i blant annet nattverden at den vertikale og den horisontale dimensjonen ved koinonia holdes sammen.¹¹⁵

3.3.3 Oppsummering

Fellesskap er et begrep og kjennetegn som ofte blir brukt om kirken. Som redegjørelsen av koinonia-begrepet viser, så handler det kristne fellesskapet om et utvidet fellesskap eller en grunnleggende delaktighet i hverandre. En gjennomgang av koinonia viser at det handler om et relasjonelt fellesskap, som både er vertikalt og horisontalt. Det er snakk om et dobbelt aspekt som ikke er rangert eller kommer i en prioritert rekkefølge, men oppstår gjerne samtidig og er like viktige. Eksempler der disse to fellesskaps-aspektene kommer til syne er gjennom nattverden og gjennom Jesu lidelse. Koinonia-begrepet sier også noe om hvordan forholdet mellom de kristne konkret kan og har artet seg. Dette fellesskapet har blitt preget av gjensidighet, kjærlighet og respekt. Helt konkret viser fellesskapet og delaktigheten i hverandre seg i at de kristne omtalte hverandre som venner og søsken, og sånn sett så og ser på hverandre som del av den samme familien. Slik koinonia-fellesskapet her blir beskrevet, gjennom sin grunnleggende delaktighet i hverandre, har dette aspektet ved kirken en særlig relevans i forhold til å kunne være en signifikante andre.

¹¹⁵ Tjørhom, O. (1999), 120

3.4 Hva skal til for at kirken kan være en signifikante andre?

Etter en gjennomgang av både den signifikante andre og kirken er det på tide å se litt på hva som skal til for at kirken kan være en signifikante andre. Hvilke premisser må ligge til grunn for at kirken kan være en signifikante andre? Er det i det hele tatt noen møtepunkter mellom den signifikante andre og kirken? Det er ikke her anledning til å besvare om kirken kan være en signifikante andre, men kapittelet søker heller avslutningsvis å klargjøre noen premisser for hva som skal til for at kirken kan være en signifikante andre.

3.4.1 Må den signifikante andre være én person?

Den signifikante andre kjennetegnes av sin evne til å se, anerkjenne og støtte barn og unge som trenger det. Samfunnet omtaler den signifikante andre som en betydningsfull og viktig person som stiller opp og er tilstede for en som sliter og strever med livet. Den signifikante andre sees altså tradisjonelt på som én person. Men er det mulig å tenke seg at denne funksjonen og rollen kan bli tatt vare på av noe annet? Bekreftelse, anerkjennelse og støtte kan man også finne og oppleve innenfor et miljø eller et fellesskap. Er det også da mulig å tenke seg at selve fellesskapet kan ha en rolle som en signifikante andre? Kan et fellesskap fremme positiv mestring av en stressfull hverdag på lik linje som en signifikante andre kan? Eller er det nettopp et poeng at alle egenskapene og kjennetegnene til en signifikante andre skal innehas av en person? I forhold til oppgavens problemstilling og søkelys er det klart at hvis kirken skal kunne være en signifikante andre må det være mulig å se for seg at egenskapene eller funksjonen til en signifikante andre kan ivaretas av noe annet enn kun én person. Likevel er det nyttig å merke seg denne tradisjonelle begrensningen av begrepet den signifikante andre.

3.4.2 Ligger det i kirkens vesen ”å se”?

Et av de tydeligste kjennetegnene til den signifikante andre er evnen til å se. Denne egenskapen spiller seg ut gjennom først å oppdage og bry seg om det barnet eller ungdommen som sliter, men også å respektere, tolerere og anerkjenne dette barnet eller ungdommen akkurat som det er. Å se handler altså ikke bare om å oppdage, men også om å anerkjenne og gi verdi. Den norske kirke snakker i sitt visjonsdokument om kirken som både en tjenende og åpen folkekirke, der nettopp mangfoldet, inkluderingen og det å bry seg står høyt i kurs. Kirken blir her omtalt som et sted der respekt og kjærlighet aktivt blir utøvd. Er det, innenfor et miljø som blir kjennetegnet av disse tingene, gyldig å tenke seg at en ungdom i risikozonen

kan bli sett? Representerer kirken et fellesskap som tar på alvor ansvaret om å se sine medlemmer, med alt det innebærer? Eller vil man også innenfor kirken finne fellesskap med svekket ansvarlighet til å se, i den tro at alle tror noen av de andre i fellesskapet tar seg av det?

3.4.3 Gjør familiemetaforen det enklere å tenke om kirken som en signifikante andre?

Koinonia sine hovedtanker går på at kirkens fellesskap tar utgangspunkt i en trinitarisk forståelse av Gud, det er et relasjonelt fellesskap mellom mennesker og det har en vertikale forankringen i den treenige Gud. Dette er et utvidet fellesskap der menneskene har delaktighet i både Gud og hverandre. Et fellesskap hvor menneskene tar grunnleggende del i hverandre, og som kan vise seg gjennom de familielignende båndene de får til hverandre. Den signifikante andre inntar tradisjonelt en omsorgsrolle og funksjon som foreldrene skulle hatt. Ved både å se, anerkjenne og bekrefte tar den signifikante andre del i barnets eller ungdommens hverdag og oppvekst, og blir en viktig støttespiller. Den signifikante andre tar i så måte rollen som et familiemedlem. På denne måten kan koinonia vise seg som et godt utgangspunkt for å kunne snakke om kirken som en signifikante andre. Selv om det ikke er snakk om en person alene, så kan den grunnleggende delaktigheten i hverandre, som koinonia-fellesskapet kjennetegnes ved, tenkes å inneholde noen av den signifikante andres egenskaper og kjennetegn. Kan den grunnleggende delaktigheten i hverandre som koinonia-fellesskapet vitner om gi kirken en gylden mulighet til å inneha den tilstedeværelsen og støtten som den signifikante andre ønsker å oppnå? Vil koinonia-fellesskapet kunne bidra med en resiliensfremmende relasjon til ungdom i risikosonen?

3.4.4 Gjelder det utvidede fellesskapet hele kirken?

I forlengelsen av om koinonia-fellesskapet egner seg som utgangspunkt for å tenke at kirken kan være en signifikante andre, kommer spørsmålet om alle kirkens fellesskap kan kjennetegnes og betegnes som utvidede fellesskap. Er det sånn at Den norske kirke mener koinonia-fellesskap når de skriver om fellesskap i sine dokumenter? I både visjonsdokumentet og i plan for diakoni nevnes det inkluderende fellesskapet eksplisitt. Er det her snakk om et koinonia-fellesskap eller er dette et fellesskap på lik linje som samfunnets ulike fellesskap? Kan man automatisk trekke slutningen at alle fellesskap innenfor kirken er myntet på koinonia-ekklesiologien? Er det uansett riktig å anta at kirkens fellesskap er et fellesskap som

virkelig tar del i hverandre og som på den måten er mer grunnleggende interessert i hverandre?

3.4.5 Oppsummering

Avslutningsvis har noen premisser for at kirken og den signifikante andre kan bli sett i sammenheng blitt belyst. Både hvordan samfunnets normer for begrepet ”den signifikante andre” er i forhold til kirken og kirkens vesen i forhold til det ”å se” har vært gjenstand for fokus. Det har blitt satt spørsmålstegn ved hvordan samfunnet har begrenset begrepet ”den signifikante andre” til bare å kunne tenkes om og gjelde enkeltpersoner – og hvordan kirkens fellesskap på denne måten har blitt ekskludert fra å kunne bli favnet av dette begrepet. Også kirkens grunnleggende måte å bry seg om og ha omsorg for sine medmennesker har blitt satt i sammenheng med den signifikante andres kjennetegn for ”å se” barn og unge. Her stilles det spørsmålstegn ved om kirken virkelig tar på alvor ansvaret om ”å se”. Til slutt har det blitt stilt spørsmålstegn ved om kirkens fellesskap, gjennom koinonia-begrepet, virkelig er et utvidet fellesskap eller om det kan stilles på lik linje som andre fellesskap i samfunnet. Selv om det avslutningsvis blir presentert og gitt flere spørsmål enn svar, tjener denne siste delen som en overgang til neste kapittel – drøftingskapittelet – der mange av disse spørsmålene vil bli tatt med i forsøket på å se de to foregående kapitlene i sammenheng.

4. Drøftingskapittel

Foreløpig i denne masteravhandlingen er det delproblemstillingene som har vært gjenstand for diskusjon og fokus; hvordan hjemmesituasjonen kan påvirke normalutviklingen til ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser og hvordan forholdet mellom kirken og begrepet ”den signifikante andre” kan være. Her har det både kommet fram tre begreper og behovsområder som resultat av pårørendepåvirkningen og hvilken status kirken kan ha som en signifikante andre. Disse tingene vil bli diskutert og tatt med videre i dette kapitlet.

4.1 Hovedproblemstilling

Etter å ha undersøkt de to delproblemstillingene er det på tide å sette disse størrelsene sammen. Dette kapitlet vil forsøke å samle kapittel 2 og kapittel 3, og dermed svare på hovedproblemstillingen:

Hvordan kan kirken være den signifikante andre for ungdom når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser?

Kapittel 3 søkte å se kirken som en signifikante andre, med særlig vekt på hvor disse to størrelsene kunne møtes. Det er klart at man på den ene siden kan argumentere for at kirken kan være en signifikante andre. At kirkens fellesskap og verdier gir et godt grunnlag for å tenke at dette kan skape relasjoner som er resiliensfremmende og som vil kunne gi mestring i en stressende hverdag. På den andre siden er ikke kirken én person, og det er ingenting som garanterer at fellesskapet her tar vare på de gode mulighetene for å oppdage, se og på riktig måte bry seg om de som måtte trenge det. I den videre drøftingen vil det likevel være viktig å kunne bruke et bredt perspektiv på å være den signifikante andre for å kunne potensielt se kirken som en signifikante andre for ungdom som har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser.

4.2 Å være en signifikante andre

4.2.1 Den signifikante andre og kirkens familiemetafor

Begrepet ”den signifikante andre” ble opprinnelig brukt om foreldrene og betydningsfulle rollemodeller i et barns utvikling. En enkel måte å forsøke å knytte kirken til dette begrepet er

gjennom den velkjente familiemetaforen som brukes innenfor kirken. Her sees Gud på som en far eller mor, og kan dermed erstatte den eller de av foreldrene som ikke helt lever opp til eller takler sin rolle som omsorgsgiver. Familiemetaforen gir også rom for at de andre medlemmene av fellesskapet kan sees på som brødre og søstre, og man får derfor et større støtteapparat som også er kjødelig tilstede på jorden. Ved å bruke et bredt perspektiv og forståelse av den signifikante andre-begrepet kan man her karakterisere hele kirkens fellesskap som en signifikante andre, der en ungdom kan bli sett, støttet og anerkjent. Gjennom fellesskapet kan ungdommens behov bli tatt vare på, slik at også utviklingen kan gå som normalt. Samtidig vil det innenfor kirkens fellesskap også være mulig at én enkeltperson kan representere noe mer enn seg selv. Ut ifra kirkens diakoni kan troen på en treenig Gud vise seg gjennom holdninger og handlinger som nettopp kan sies å representere Gud. Det er ikke nødvendigvis sann at fellesskapets medlemmer kun handler på vegne av seg selv. Én person kan representere både Gud, de andre i fellesskapet og seg selv. Ser man disse to størrelsene under ett blir det mer klart at man må benytte et litt bredere perspektiv på begrepet den signifikante andre hvis man skal kunne plassere kirken innenfor det, nettopp fordi kirkens fellesskap også kan vise seg gjennom at én person representerer noe mer enn seg selv.

4.2.2 Signifikante for hvem?

Kirkens fellesskap vil også kunne passe inn i noen av egenskapene eller kjennetegnene til en signifikante andre. Den vil både kunne oppdage, se og anerkjenne en ungdom som strever med å mestre hverdagen. Relasjonen vedkommende har til kirkens fellesskap vil kunne være resiliensfremmende og den kan gi denne ungdommen mot til å tro på seg selv og sine egne evner. Men kan man ut fra dette trekke slutningen om at kirken kan være en signifikante andre for ungdom som har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser? Er den signifikante andres kjennetegn i så måte universelle? Jeg vil hevde at svaret både er enkelt og vanskelig: Å være en signifikante andre for noen handler i større grad om vedkommende en skal være betydningsfull ovenfor enn hva det vil si å være signifikant. En del fellestrekk eller kjennetegn kan, som tidligere redegjort for, trekkes fram (jmf. Kap. 3.1.2), men i bunn og grunn handler det om hva vedkommende trenger av støtte og hjelp. Dette vil trolig være individuelt fra person til person. Derfor blir spørsmålet om hvordan kirken kan være en signifikante andre for ungdom som har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser mer et spørsmål om hva disse ungdommene trenger og har behov for enn hva kirken er. Hovedfokuset må være på ungdommene, ikke kirken. Derfor vil utgangspunktet når det

videre i dette kapitlet søkes svar på hvordan kirken kan være en signifikante andre for disse ungdommene, være nettopp ungdommenes hverdag, behov og utfordringer. I etterkant av dette vil det kunne være aktuelt å drøfte om kirken med sitt vesen kan være en signifikante andre for akkurat disse ungdommene, og hvordan dette eventuelt kan gjøres.

4.3 Ungdommenes behov

Når det skal tas utgangspunkt i ungdom som har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser rettes blikket naturlig tilbake til kapittel 2 og de funn som ble gjort der. De tre ungdommene sine fortellinger om hvordan det er å vokse opp med og stadig forholde seg til en psykisk syk forelder er høyst individuelle og forskjellige, men det fantes også noen likhetstrekk. Det er disse likhetstrekkene som først vil være gjenstand for diskusjon, og som vil bli sett i forbindelse med kirkens vesen. Er det sånn at en signifikante andre vil kunne være med på å jevne ut disse faktorene? Og vil kirken kunne fungere som en signifikante andre i akkurat disse tilfellene? Kan kirken møte disse ungdommenes behov på en god og betydningsfull måte, slik at relasjonen til kirken vil kunne kategoriseres som resiliensfremmende og signifikante?

4.3.1 Tillit

Tillit blir nevnt to ganger i løpet av Erikson sin stadieteori; både i det første stadiet og i det femte. Det er både snakk om dannelsen av den grunnleggende tilliten og utviklingen av tillit til verden og fremtiden. Med grunnlag fra de tre fortellingene er det tre forskjellige utfall av tillitsutfordringen som møter oss. Fra Anne sin fortelling blir vi kjent med ei jente som tydelig kun stoler på seg selv til å være den lojale støttespilleren. Den opprinnelige løsningen på dannelsen av tillit kan det virke som at bikket i negativ retning for henne, og dette drar hun med seg videre til løsningen av ungdomsoppgaven på det femte stadiet. Etersom ungdomsstadiet er et relasjonelt stadiet som befinner seg i det sosiale rom, er det grunn til å tenke at Anne i møte med andre kan vise tegn til å ikke ha så høy selvtillit. Ingrid sin fortelling vitner om en grunnleggende tillit som blir rammet av et tillitsbrudd så kraftig at hele virkelighetsforståelsen hennes rystes. Hemmeligholdet av morens psykiske sykdom gjennom store deler av hennes barndom gjør at tillit som ungdomsoppgave blir en vanskelig og ensom utfordring for Ingrid. Igjen kan det virke som at ungdomsstadiets relasjonelle og sosiale sfære legger en demper på løsningen av den første ungdomsoppgaven, ettersom Ingrid tydelig har vanskeligheter med å stole på andre mennesker. Fortellingen til Marit vitner om en

ambivalens i forhold til utviklingen av tillit. Det virker som om den grunnleggende tilliten som hun har fått i samspill med sine foreldre er og har vært svak, samtidig som den har blitt bygget sterkere gjennom møter med psykolog og barnevern. Her har Marit først fått en positiv og ordentlig utvikling når det har vært kompetente og faglig kyndige mennesker som har sett henne og hennes behov for å bygge opp tillit. I så måte har Marit fått oppøvet tillit i et kunstig relasjonelt rom, og dette sier lite om hvordan hennes videre utvikling av tillit til andre mennesker i den virkelige verden vil foregå.

Påvirkningen av pårønderrollen har gjort at alle disse tre ungdommene har fått noen ekstra utfordringer med dannelsen og utviklingen av tillit. En uforutsigbar hjemmesituasjon og ustabile eller fraværende trygge og voksne omsorgspersoner har gjort at ungdommene på hver sin måte ikke har klart å danne eller utvikle noe særlig tillit til andre enn seg selv. I møte med andre mennesker kan det virke som at også deres lave selvtillit blir synlig. Fellestrekket mellom ungdommene er at de tilsynelatende vegrer seg for å stole 100 % på noen andre.

4.3.1.1 Hvordan kan kirken skape tillit i forhold til Anne, Ingrid og Marit?

For å skape tillit, trengs trolig en relasjon som både er stabil og forutsigbar. En slik relasjon er det tydelig at Anne, Ingrid og Marit ikke har hatt. Gjennom deres fortellinger blir det klart at når omsorgspersonene ikke er tilstrekkelig tilstede gjennom oppveksten, trekker ungdommene seg mer inn i seg selv når de møter ungdomstidens utfordringer. Ved at foreldrene ikke har vist seg å være tillitsfulle, tør ikke disse ungdommene noe annet enn å møte disse utfordringene alene. Deres erfaringer på området er små i møte med identitetsdannelsen som skjer i ungdomstiden. Ifølge Alnes kan en signifikante andre bidra med en resiliensfremmende relasjon til et barn eller ungdom i risikosonen (jmf. Kap 3.1.1). Denne relasjonen kan være med på å gi ungdommen en mestringsfølelse i sitt eget liv, og den kan gi dem erfaringen av å skape tillit til noen utenfor seg selv. Både Anne og Ingrid ser ut til å søke mer inn i seg selv og støtter seg ikke på noen andre i sine forsøk på å mestre hverdagen, mens Marit er den eneste av ungdommene som har søkt hjelp fra profesjonelle. Det blir tydelig tidlig i fortellingen hennes at hun har et ambivalent forhold til foreldrene sine. Hun forteller at hun aldri har kunne snakke med moren og at hun har vært redd gjennom hele barndommen sin. For Marit har møtet og kontakten med barnevernet og psykologer vært et viktig steg i dannelsen av tillit. Hun uttrykker tydelig at gjennom disse møtene har hun fått tid og rom til å finne sin egen stemme, til å uttrykke seg selv og til å få støtte og hjelp med det hun sliter med. Det er tydelig at Marit gjennom dette har tatt noen steg i riktig retning, men hvordan tjener

denne erfaringen henne ute i den virkelige verden? Klarer hun å omdanne de erfaringene hun har i relasjonen til profesjonelle til å gjelde ovenfor venner og bekjente? Kunne kirken tilbudt et godt miljø å prøve ut de erfaringene hun har gjort seg i møte med profesjonelle?

Kirken har en gylden mulighet til å være en signifikante andre og danne resiliensfremmende relasjoner i og med dets fellesskap. For at kirken skal kunne møte disse ungdommene og ta dem på alvor er det derimot trolig at den må tilby et fellesskap som først og fremst er forutsigbart. Et fellesskap med faste rammer og regler. Akkurat som Marit sine møter med profesjonelle aktører trolig har tilbudt forutsigbarhet, må kirken klare å gjøre det samme. Kirken bør kunne innenfor fellesskapet sitt legge til rette for en god og sunn relasjonsdanning. Å legge til rette for dette kan begrunnes både i kirkens menneskesyn og dens klare mål om inkluderende fellesskap. Både faste rammer, forutsigbarhet og til en viss grad fast deltakelse kan plasseres under nettopp inkluderende fellesskap. På denne måten har kirken en ypperlig sjanse til å møte disse ungdommene på en god måte, legge til rette for de tillitsskapende relasjonene og vise den grunnleggende delaktigheten som finnes i dets fellesskap. Kirken viser selv i sine dokumenter til at den skal være et sted der alle mennesker har like stor verdi, der nestekjærlighet står i fokus og vern om skaperverket er viktig. Alle disse tingene kan være med på å skape et godt rom for tillitsdannelse. På den andre siden kan kirkens fellesskap – med sin tilrettelegging og gode intensjoner – kunne skape et så skreddersydd opplegg for de utsatte ungdommene at de vil kunne føle seg grunnleggende annerledes enn resten av fellesskapet. Kirken kan med sitt inkluderende fellesskap lage et så tett miljø – hvor alle kjenner alle – at det kan bli klamt og skremmende for ungdommene å våge seg inn i. Ser vi tilbake til Ingrid sin fortelling er nettopp anderledeshet en følelse som kommer tydelig fram. Hun bruker begrepet i negativ forstand om hvordan hun føler seg i forhold til andre. Innenfor her ligger det en følelse av at hennes situasjon er grunnleggende annerledes enn andre jevnaldrendes, og at andre ikke forstår hvordan hverdagen fortøner seg for henne. Hvis kirkens tilrettelegging bare blir nok en utenforstående som ikke kan forstå hvordan hun har det, er det lite trolig at dette fellesskapet kan bidra med tillitsskapende relasjonsdanning. Selv om kirken her har gode intensjoner og formål med å legge til rette, kan det altså slå feil ut og bidra med å støte ungdommene lenger bort istedenfor å kunne tilby dem et trygt miljø å utvikle tillit innenfor.

4.3.1.2 Kan kirken hjelpe i dannelsen av selvtillit og et positivt selvbilde?

Når det i Erikson sin teori er snakk om dannelse av tillit handler ikke dette bare om tillit til andre mennesker, men også om tillit til seg selv. Denne selvtilliten er ikke isolert til bare å gjelde når man er alene, men utspiller seg også i rommet og relasjonen til andre mennesker. Gjennom fortellingene til både Anne og Ingrid blir det tydelig at deres tillit til seg selv minker i møte med andre. Det er når de er alene og får tid og rom til å tenke seg om at de stoler på seg selv og sine valg. Når de så på et vis trer ut i verden igjen trenger de bekreftelse fra sine omgivelser for å fortsatt kunne stole på sin egen dømmekraft. I Marit sin fortelling kommer ikke dette eksplisitt fram, men gjennom å se på helheten og måten hun henvender seg til leseren på kan det synes som om dette er en faktor også for henne. Alnes hevder at å fremme et positivt selvbilde og selvoppfatning er en av de områdene den signifikante andre kan hjelpe med (jmf. Kap. 3.1.1). Kan kirken bidra med noe på dette punktet?

Kirken står for et menneskesyn der hvert enkelt menneskeliv har ”uendelig verdi” (jmf. Kap 3.2.2.1). Gjennom begrepene bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke søker kirken å være et sted der det å vise omsorg og å kunne ta vare på medmennesker, i både stort og lite perspektiv, er viktig. Gjennom troen på den treenige Guds gode vilje, vil kirkens fellesskap forsøke å være et fellesskap som er myntet på gjensidighet, som respekterer og som inkluderer alle. Igjen er det gjennom fellesskapet at kirken har sin mulighet til å være betydningsfull. I forlengelsen av hvordan kirken legger til rette for dannelsen av tillit i forhold til andre mennesker, vil også selvtilliten og et positivt selvbilde kunne bli dannet og utviklet. Bekreftelse og anerkjennelse vil i så måte være grep som kirken må være oppmerksom på og bruke hyppig. Det er trolig at hvis kirken klarer å opprette en resiliensfremmende relasjon til disse ungdommene, kan varigheten av denne relasjonen gjøre at den også vil kunne påvirke dannelsen av tillit til seg selv. Ettersom både Anne, Ingrid og Marit tilsynelatende ikke har så høy eller sterk selvtillit i møte med andre, vil kirkens fellesskap også kunne tilby et trygt og forutsigbart miljø å trene opp denne typen selvtillit. Likevel fordrer denne dannelsen av både selvtillit og positivt selvbilde at ungdommene først er kommet i kontakt med og blitt tatt godt imot av kirkens fellesskap, noe vi allerede har sett at kanskje kan være en større utfordring.

4.3.2 Bearbeidelse

Å kunne bearbeide inntrykk og opplevelser på en god måte er ikke en lærdom eller egenskap som nødvendigvis blir eksplisitt nevnt i en teori om utviklingspsykologi, men dette er en

viktig egenskap som ofte blir lært i hjemmet eller i relasjonen til foreldre eller omsorgspersoner. Når det forekommer alvorlige hendelser eller man lever med en uforutsigbar hverdag, er behovet for å få bearbeidet inntrykk og opplevelser særlig stor. Dette er også tydelig i fortellingene til Anne, Ingrid og Marit. I fortellingen til Anne kommer det fram at hun bearbeider inntrykk og opplevelser best alene. Dette kan selvfølgelig henge sammen med tillitsutfordringene hennes, og det faktum at hun ikke stoler noe særlig på andre. Hun uttrykker uansett tydelig at det først er når hun er alene at hun får både tid og ro til å bearbeide inntrykk og opplevelser, i sitt eget tempo. Ingrid sin fortelling vitner om at hun ikke har funnet noen måte å bearbeide eller i det hele tatt mestre inntrykk og opplevelser på. De valgene hun tar er ikke enda basert på erfaringer om hvordan det har fungert tidligere, men hun skaper seg stadig nye erfaringer om hvordan ting kan fungere. Det er en stor usikkerhet knyttet til valgene hennes, og det kommer tydelig fram at hun strever med å finne måter å mestre den nye hverdagen på. Så langt som å bearbeide opplevelsene har hun ikke kommet enda. Fortellingen til Marit er et godt eksempel på at profesjonelle aktører kan hjelpe i en prosess mot å finne en god måte å bearbeide opplevelser på. Ved hjelp av både barnevern og psykologer har Marit fått tid og mulighet til å bearbeide sine inntrykk og opplevelser. De tre fortellingene vitner om at det er høyst individuelt og forskjellig hvordan man bearbeider opplevelser og inntrykk på. Noen får bearbeidet opplevelser gjennom å snakke med andre om ting, mens andre trenger tid for seg selv for å jobbe seg gjennom det. Gjennom en resiliensfremmende relasjon til en signifikante andre kan tilrettelegging og hjelp til å finne en måte å bearbeide inntrykk og opplevelser finne sted (jmf. Kap. 3.1.1). En signifikante andre vil både kunne være der som en samtalepartner, men også som en som kan finne rom og tid for at vedkommende på egen hånd kan bearbeide opplevelsene sine. Når en ungdom ikke helt vet selv hvordan dette best gjøres, vil det trolig være viktig at en signifikante andre er tålmodig og kreativ i søket etter måter å kunne bearbeide på. Bearbeidingen skjer ikke nødvendigvis sammen med eller innenfor relasjonen til den signifikante andre, men den signifikante andre kan hjelpe med å finne den bearbeidingsmetoden som fungerer best for akkurat den ungdommen.

4.3.2.1 Finnes det rom innenfor kirken til å bearbeide inntrykk og opplevelser?

Kirken skriver i sine dokumenter at den ønsker å være en åpen folkekirke, med et inkluderende fellesskap. Den ønsker at fellesskapet og miljøet her skal ha en grunnleggende delaktighet i hverandre, og på den måten både vise omsorg og respekt for hverandre. Vil

kirken med dette kunne tilby tid og rom til å få bearbeidet inntrykk og opplevelser? Kan det tenkes at kirken ville foretrukket at bearbeiding og måter å mestre hverdagen på er en faktor som man snakket om i plenum og dermed kan dele i et fellesskap, heller enn å kunne få bearbeide opplevelsene sine alene i ro og mak? Ingrid er den av ungdommene som tydeligst uttrykker at hun ikke vet hvordan hun skal mestre hverdagen eller bearbeide inntrykk og opplevelser. Hun velger løsninger og alternativer etter hva som gagnar henne her og nå, og det kan virke som at hun ikke tør ta valg som har ringvirkninger for langt inn i fremtiden – på den ene eller andre måten. Det kan syntes som at hun har slitt så mye med å skulle takle hverdagen etter at den ble snudd på hodet, at hun har blitt fysisk syk av det (jmf. Fibromyalgi og kap. 2.2). Også Anne ser ut til å ha slitt med å få bearbeidet opplevelser. Selv om hennes fortelling vitner om at hun nå har funnet sin måte å bearbeide opplevelsene på, ligger det mye smerte i måten hun forteller om det på. Ut av dette er det trolig at også hun tidligere har hatt en periode der hun ikke helt visste verken hvordan hun skulle mestre eller bearbeide hverdagen. Bak behovet for bearbeiding ligger det gjerne nettopp smerte i vonde opplevelser eller inntrykk. Her har kirken en konkret link hvor ungdommene kan kjenne seg igjen; Jesu lidelse. Gjennom at Jesus led på korset, tror og deler det kirkelige fellesskapet både glede og smerte. Det utvidede fellesskapet i kirken har i så måte en tro som tåler smerte, og vil derfor være et fellesskap som også er bedre rustet for å tåle smerte. I en smertefull prosess som bearbeidelse kan være, vil kirkens fellesskap være et tolerant og respektfullt fellesskap å dele denne smerten og prosessen med. På denne måten tilbyr og etterstreber kirkens fellesskap en tilstedeværelse og ekthet i forhold til å møte alle forskjellige livsfaser og –utfordringer, også ungdom som strever med å mestre hverdagen og bearbeide de inntrykkene de får av å leve i en pårønderrolle. Det åpnes her et rom for bearbeiding som kan sies å være unikt for et fellesskap. Ikke bare vitner fellesskapet om en levd smerte, men denne smerten er også åpent kjent i fellesskapet og samfunnet. Hvis kirken klarer å tilby ungdommene et fellesskap som tåler smerte, samt å vise dem at det er lov til å streve i hverdagen, vil dette i forlengelsen kunne hjelpe dem til å lete og finne sin egen måte å takle både hverdagen og sin egen smertefulle bakgrunn.

4.3.3 Omsorg

Omsorg er en dyd som tilegnes i det syvende stadiet av Erikson sin teori. Dette kommer etter ungdomsstadiet, som er det femte. Men selv om dette er en egenskap og dyd som normalt sett tilegnes litt senere i forhold til målgruppen, kommer dette aspektet tydelig frem hos enkelte

av ungdommene i deres fortellinger. I fortellingen til Anne kommer det fram at omsorg som dyd og egenskap er noe hun allerede har lært seg, trolig gjennom tidlig ansvarstaking i hjemmet og rollereversering med moren. Hun har måttet lære seg denne dyden for å klare å mestre hverdagen med dens utfordringer. Ingrid sin fortelling vitner om noe av det samme; etter at sykdommen til moren er avdekket blir Ingrid en slags omsorgsperson for moren. Her forsøker moren tydelig å gjøre Ingrid til sin fortrolige, og ved hvert fall en anledning må Ingrid gå inn i voksenrollen og ta fysisk hånd om moren. Selv om Ingrid sin fortelling knytter en del usikkerhet til nettopp dette med å ta seg av moren, så syntes det som om hun er på god vei til å utvikle omsorg som dyd og egenskap. Marit befinner seg på et litt annet stadium i forhold til å utvikle omsorg. Her er det ikke snakk om å tilegne seg en dyd gjennom rollereversering eller ansvarstaking i hjemmet, men at normene rundt det å gi og få omsorg mangler som et resultat av at dette ikke har vært tilstede nok omsorg i hennes oppvekst. Gjennom Marit sin fortelling kan det synes som at hun kompenserer for at hun ikke har fått omsorg med å gi tips og råd til andre ungdommer i tilsvarende situasjoner.

Det er klart at med en usikker og uforutsigbar hverdag, der ungdommene nærmest er tvunget til å gå inn i roller som de ikke egentlig har forutsetninger for å mestre, vil de utvikle egenskaper og mekanismer knyttet til hvordan de der og da likevel kan mestre hverdagen. At noen av disse egenskapene setter seg er ikke rart. Omsorg som dyd er ikke en dum egenskap å ha med seg videre, snarere tvert imot. Men når tilegnelsen av denne egenskapen går på akkord med andre grunnleggende egenskaper som kommer forut for denne, er det grunn til bekymring. Det kan også tenkes at omsorg i denne forstand hovedsakelig har en en-veis funksjon; å gi. En signifikante andre vil i denne sammenheng kunne fungere som og være en indirekte læremester. Nettopp omsorg er en av de universelle kjennetegnene til en signifikante andre, og gjennom å både gi og få omsorg vil lærdommen ved omsorgens to-veis funksjon kunne smitte over på ungdommen. En annen side ved betydningen av å ha en signifikante andre i forhold til dette temaet er å korrigere virkelighetsoppfatningen til en ungdom som i store deler av sin barndom har fungert som forelder og voksenperson i forhold til sine egne foreldre. Det er ikke normalt at barn og unge skal ta vare på sine foreldre, og dette trenger de å få vite eksplisitt av noen som både ser dem og som de respekterer. Dette er med andre ord en oppgave som en signifikante andre gjerne kan ha.

4.3.3.1 Hvordan kan kirkens fellesskap bidra til utviklingen av dyden omsorg?

Ut fra de tre fortellingene blir det klart at det handler om to forskjellige utfordringer i forhold til omsorg: (1) å kunne gi og motta omsorg og (2) normene rundt det å vise omsorg. Ut fra pårønderrollen er det kanskje den første utfordringen som står sterkest, mens den andre utfordringen kan komme mer indirekte og som resultat av omsorgssvikt. Det handler i begge tilfeller om utfordringer rundt selve egenskapen og dyden omsorg. Gjennom Anne og Ingrid sin fortelling kommer det klart fram at omsorgsdyden er lært gjennom rollereversering og ansvarstaking i hjemmet. Deres tidlige læring av egenskapen gjør at det reiser noen spørsmål om hvor hensiktsmessig og god denne læringen har vært. Marit sin fortelling på den andre siden vitner om en generell usikkerhet rundt omsorg som dyd. Det er tydelig med hennes form for omsorgsgiving at hun mener det godt, bare at hun bare ikke helt vet hvor normene og grensene for å gi og få omsorg går.

Nestekjærlighet og omsorg står sterkt innenfor kirken. Gjennom begrepet *tjenende* har kirken prøvd å si noe om viktigheten av å ha omsorg for medmennesket, og hvor høyt kirken selv verdsetter dette. Her er det både snakk om nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. På hver sin måte handler disse underpunktene om å ha respekt, medfølelse og omsorg for medmennesket. Disse underpunktene faller også sammen med hvordan kirken definerer diakoni, og på den måten kan man si at det er den diakonale siden av kirken som her kommer til syne. Gjennom diakoniens holdninger og handlinger kommer kirkens nestekjærlighet og omsorg fram i lyset. I forhold til de tre ungdommene og deres erfaring med omsorg er det kanskje gjensidigheten og respekten som ligger i kirkens nestekjærlighet som passer best med deres behov for omsorg. Nestekjærlighet handler ikke bare om å ha omsorg for medmennesket, men det innebærer en gjensidig måte å forholde seg til hverandre på. For Anne, Ingrid og Marit vil et møte med kirkens nestekjærlighet kunne ha utfordret deres måte å håndtere dyden omsorg. Trolig ville kirkens gjensidighet på dette punktet særlig ha utfordret Anne og Ingrid – ettersom de er best på kun den ene siden av dyden; å gi omsorg. Selv om kirken ville utfordret hvordan Anne og Ingrid er vant med å gi omsorg, kunne deltakelse i fellesskapet likevel ha lært Anne og Ingrid viktigheten av et gjensidig omsorgsforhold. Fellesskapet kunne i den forstand tatt en rolle som en signifikante andre og lært bort omsorgsdyden gjennom å være en rollemodell. Innenfor dette ligger det en utfordring i å introdusere gjensidighets-aspektet med varsomhet så ungdommene ikke blir skremt, samtidig som begge aspektene ved omsorg til enhver tid bør utøves. I forhold til Marit blir det trolig enda mer viktig å være en rollemodell, med klare rammer og regler for hvordan omsorg kan utøves. Ettersom hennes fortelling vitner om

vanskeligheter med begge aspektene rundt omsorg, vil det være viktig for kirkens fellesskap å vise henne gjensidigheten ved omsorg fra starten av.

Men når ungdommene fra før av ikke er vant til å motta omsorg, vil de da la kirkens fellesskap få gi dem dette? Vil kirkens fellesskap kunne tilby trygge nok rammer til at ungdommene tar utfordringen med å både motta og gi omsorg? Anne og Ingrid ville trolig ha kunne funnet seg til rette i rollen som omsorgsgiver – ettersom dette er det de er vant med hjemmefra. Innenfor kirken ville de både kunne gitt omsorg og tatt ansvar, og sånn sett vært pliktoppfyllende medlemmer av fellesskapet. Ved første øyekast ville ikke disse to ungdommene tilby noen utfordringer til kirkens fellesskap, det er heller når relasjonen til kirken har satt seg at utfordringene med å ta imot omsorg ville vist seg. Marit på den andre siden ville nok ikke ha vært så veldig komfortable i fellesskapet i forhold til omsorg. Hennes bakgrunn med omsorgssvikt i hjemmet kan ha påvirket henne i så stor grad at det lett ville blitt synlig i et fellesskap. Her er det trolig at fellesskapet ville ha hatt større utfordringer med å tilby et trygt nok miljø hvor omsorgsdyden kunne blitt lært bort og ervervet.

4.4 Konklusjon

Ved å la de tre områdene og temaene som ungdommene har behov for støtte på møte kirkens fellesskap blir det mer klart om og hvordan kirken kan være en signifikante andre for akkurat disse ungdommene. Selv om drøftingen har behandlet de tre områdene hver for seg, er det i det virkelige liv mer trolig at disse vil gå litt mer over i hverandre og gjensidig påvirke hverandre i den ene eller andre retningen. Gjennom å ha åpnet opp og sett på begrepet ”den signifikante andre” i et bredt perspektiv har det blitt klart at det er gjennom fellesskapet til kirken at begrepet kan brukes. Uansett vil det å være en signifikante andre dreie seg om å lytte til og møte behovene som ungdommen måtte ha på en god måte. De mer generelle kjennetegnene kan selvsagt være tilstede hos kirken, men det er behovene for støtte, hjelp og anerkjennelse som springer ut av ungdommene selv som avgjør om man kan kalles en signifikante andre.

Akkurat i denne masteravhandlingen og dette tilfellet var det behovet for tillitsdannelse, bearbeidelse og omsorg som utfordret kirken, og hva den er og står for. Tillitsutfordringen kommer fra tre forskjellige erfaringer, og ville derfor ha utfordret kirken på tre forskjellige måter. Dette gjenspeiler det faktum at denne gruppen av ungdom som har levd i en pårørenderolle ikke er homogen i sitt resultat av denne påvirkningen. Etter å ha sett på og vurdert hvilke punkter og argumenter det finnes innenfor kirken for å møte denne

utfordringen, vil jeg tenke at kirken her kanskje hadde kommet litt kort i forhold til ungdommene. Akkurat på dette punktet tror jeg kanskje kirkens gode intensjoner ikke hadde slått så heldig ut. Det finnes mange gode intensjoner innenfor kirken for å skulle møte denne utfordringen, men jeg tror kirken fort kunne bikket over i en grøft i sin streben etter å skulle hjelpe disse ungdommene. Ved å for eksempel lagt for mye til rette ville kirken ha kunnet tilført ungdommene en følelse av å være annerledes enn resten av fellesskapet. Dette ville trolig ikke hjulpet på en tillitsdannelse, og i verste fall kan det tenkes at det kunne ført til at kirken med dette kunne støtt ungdommene bort. I forlengelsen av dette kommer også spørsmålet om kirken kunne vært en plass der ungdommene kunne trent opp sin selvtilitt og selvbilde i forhold til andre. For at kirken kunne tilbudt dette er det trolig at det første punktet om tillitsdannelse måtte blitt møtt og løst på en god måte.

Utfordringen om bearbeidelse kunne kirken best møtt gjennom sitt fellesskap som er myntet på en grunnleggende delaktighet i hverandre. Også gjennom Jesu lidelse ville fellesskapet her ha en gylden mulighet til å takle og forstå smerten ved å bære på vonde, ufordøyde inntrykk og opplevelser. På denne måten ville kirkens fellesskap kunne vært et godt sted å kommet med sin smerte og sine vonde opplevelser. Fellesskapet kunne – i erfaringen av Jesu lidelse og smerte – vært et respektfullt og åpent fellesskap som ser verdien av å bearbeide vonde inntrykk og opplevelser, og som kunne bidratt til hjelpe ungdommen til å finne dens egen måte å best bearbeide og mestre hverdagen på. Ut fra dette viser kirken seg som en meget kompetent og et gyldig alternativ som en signifikante andre. Kirken ville både kunne tålt smerten, men også respektert ungdommenes behov til å takle og bearbeide dette på deres egen måte. Ut fra sin erfaring med smerte og lidelse, vil ungdommen kunne blitt tatt på alvor og sånn sett fått hjelp gjennom kirkens fellesskap. Likevel er det her viktig å ikke bare se på den tilsynelatende løsningen på utfordringen, men å se på helheten. Ut fra ungdommenes behov og situasjon er det tydelig at behovet for tillitsdannelse hadde måttet blitt møtt før behovet for bearbeiding kunne kommet på banen. I lys av dette kan det tenkes at kirken kanskje aldri hadde fått muligheten til å hjelpe ungdommene til å finne sin egen måte å bearbeide inntrykk og opplevelser på, tross dens gode muligheter til å kunne møtt denne utfordringen.

Det siste behovet og utfordringen kirken måtte møtt i møte med disse tre ungdommene er behovet for omsorg. De tre fortellingene vitner om svært forskjellige hjemmeforhold og tilstedeværelse av voksenpersoner. Der to av ungdommene nærmest har blitt hivd ut i et ansvar og en posisjon hvor de har måttet stått for omsorgsgivingen, har den tredje ungdommen trolig lidd under det faktum at også den friske forelderen har neglisjert sin

oppgave som omsorgsgiver. Det er omsorg som dyd og oppgave som ikke er lært fullt ut. I møte med kirken er det igjen det inkluderende fellesskapet som best kan tenkes å møte ungdommenes behov. Gjennom kirkens diakonale handlinger og holdninger vil kirken kunne være en rollemodell på både det å gi og motta omsorg. Selv om de to førstnevnte ungdommene fort kan tenkes å gå inn i en rolle som omsorgsgiver og dermed passet fint inn i fellesskapet, ville deres manglende evne til å ta imot omsorg etter hvert blitt synlig. Den siste ungdommen vil måttet lære normene og reglene rundt både det å gi og det å få omsorg. Her ville trolig kirkens evner og muligheter rundt omsorgsbegrepet blitt ytterligere utfordret. Kirken har igjen gode intensjoner og perspektiver på behovet ungdommene har, men i akkurat disse tilfellene er det tvilsomt om kirken i det hele tatt ville kommet i en rollemodell-posisjon ovenfor de tre ungdommene. Dette spiller igjen tilbake til hvordan utfordringen rundt tillitsdannelse blir møtt og løst. Med dette i bakhodet er dermed konklusjonen på denne masteravhandlingen at kirken trolig ikke ville kunnet fungert som den signifikante andre for akkurat disse tre ungdommene. Tross gode intensjoner og verdier ville kirken trolig ikke ha klart å møte behovene som fortellingene til Anne, Ingrid og Marit vitner om. Det masteravhandlingen likevel har avslørt er at det finnes muligheter og punkter der kirken kan stille opp og være en signifikante andre for andre ungdommer når de har en rolle som pårørende til foreldre med psykiske lidelser.

4.5 Klarer kirken å leve opp til sine visjoner?

Den første kritikken og skepsisen går på at grunnlaget til å si noe om kirkens vesen og fellesskap er kirkens egne ord om hvordan den helst vil framstå og være. Grunnlaget fra kirkens egne dokumenter om diakoni og visjon kommer ikke med erfaring fra virkeligheten, men med fine ord og begreper om hvordan kirken selv helst ser at den er. Dette gjør at det blir vanskelig å si noe om hvordan møtet mellom kirken og disse ungdommene faktisk hadde vært. Likevel vitner kirkens dokumenter om hva kirken er begrunnet ut fra og hvor identiteten til kirken er grunnfestet. Det er trolig at denne begrunnelsen og identiteten vil vises gjennom kirkens vesen og handlinger i samfunnet. Ut fra dette er det mulig å se kirken sammen med begrepet den signifikante andre, og gjennom dette finne noen felles punkter der kirken kan bli sett på som en signifikante andre. Selv om det her er kirken som skal betegnes som den signifikante andre eller ikke, er det fremdeles viktig at det tas utgangspunkt i og holdes fokus på ungdommenes behov og utfordringer.

5. Litteraturliste

5.1 Bøker

Aagre, W. (2003) *Ungdomskunnskap. Hverdagslivets kulturelle former*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Almvik, A. og B. Ytterhus (2004) *Ualminnelig alminnelighet – barn og unges hverdagsliv når mor har psykiske vansker*. Trondheim: NTNU, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

Alnes, S. (2005) *Signifikante andre. Et eksplorerende kildestudie av resiliencefremmende relasjoner og muligheter for operasjonalisering av denne beskyttende faktoren*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo

Bibelen (2011), den norske oversettelsen 2011, Bibelselskapet

Brunvoll, A. (2006) *Den Norske kirkes bekjennesskrifter: ny oversettelse med innledning og noter*. (11. opplag) Oslo: Lunde

Djulepa, L. (2005) *Barns selv: en litteraturstudie med sikte på å klargjøre hva begrepet selv innebærer, hvordan barns selv oppstår og utvikler seg og hvordan foreldre/omsorgspersoner kan bidra til å styrke barns selv*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo

Dyregrov, K. og A. Dyregrov (red.) (2008) *Krisepsykologi i praksis*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Erikson, E. H. (1997) *Identitet. Ungdom og kriser*. København: Hans Reitzels Forlag

Erikson, E. H. (2000) *Barndommen og samfunnet*. (2. utgave) Oslo: Gyldendal akademisk

Furman, B. (2000) *Det er aldri for sent å få en lykkelig barndom*. Oslo: Pedagogisk Forum

Helsedirektoratet (2010) *Barn som pårørende*. Rundskriv 15/5-2010 Oslo: Helsedirektoratet

- Hegstad, H. (2009) *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag
- Johannessen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag
- Kirkerådet (2004) *Den norske kirkes identitet og oppdrag. Uttalelse fra Kirkemøtet 2004*. Oslo: Kirkerådet
- Kirkerådet (2008) *Plan for diakoni i Den norske kirke*. Oslo: Kirkerådet
- Levin, I. og J. Trost (1996) *Å forstå hverdagen*. Oslo: Tano AS
- Myhre-Nielsen, Dag (1998) *En hellig og ganske alminnelig kirke: teologiske aspekter ved kirkens identitet i samfunnet*. Trondheim: Tapir
- Myhre-Nielsen, Dag (2000) "Folkekirkelighet – mer enn bare gode intensjoner?" I *Tidsskrift for kirke, religion og samfunn* 13 (1), s. 7-20
- Skagestad, T. (2008) *Se meg! Å vokse opp med syke foreldre*. Oslo: Noras ark
- Sosial- og helsedirektoratet (2006) *Tiltaksplan for pårørende til mennesker med psykiske lidelser 2006-2008*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet
- Tjørhom, O. (1999) *Troen – Kirkens mor. Et økumenisk bidrag til en luthersk ekklesiologi*. Verbum
- Torvik, F. A. og K. Rognmo (2011) *Barn av foreldre med psykiske lidelser eller alkoholmisbruk: omfang og konsekvenser*. Rapport 2011:4 Nasjonalt folkehelseinstitutt
- Volf, M. (2006) *The End of Memory. Remembering Rightly in a Violent World*. Michigan/Cambridge: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.

5.2 Nettsteder

Helsepersonelloven (1999) *Lov om helsepersonell m.v.* [online] Lovdata URL: <http://www.lovdata.no/all/hl-19990702-064.html#10a> (02.10.2012 kl. 09.00)

Kirkemøtet (2008) *Visjonsdokument for Den norske kirke* [online] URL: <http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=231> (05.02.2013 kl. 13.45)

Morild [online] URL: <https://www.morild.org> (07.11.2013 kl. 10.15)

Morild ”viktige historier” [online] URL: <https://www.morild.org/default.pl?showPage=23> (29.10.2012 kl. 14.15)

Store norske leksikon *resiliens* [online] URL: <http://snl.no/resiliens> (10.02.2012 kl 10.20)

Store norske leksikon *signifikant* [online] URL: <http://snl.no/signifikant> (23.01.2013 kl. 13.00)

Spesialisthelsetjenesteloven (1999) *Lov om spesialisthelsetjensten m.m.* [online] Lovdata URL: <http://www.lovdata.no/all/hl-19990702-061.html#map003> (18.01.2013 kl. 11.15)

Unicef ”den ene” [online] URL: <http://www.denene.no/Hva+handler+Den+ene+om/et-prosjekt-for-barn-i-norge> (26.01.2013 kl. 12.50)